de la Stalingrad la Gherla

ioan t. lungu

DE LA STALINGRAD LA GHERLA este o carte simplă şi cutremurătoare, cuprinzînd amintirile unui fost prizonier din cel de al doilea război mondial, carte ce probează că vrăjmăşia şi tirania istoriei pot fi învinse de slăbiciunea umană (atunci cînd aceasta se bizuie pe legea morală şi pe credinţă). Noblețea lucrării, lipsită, de altfel, de pretenţii literare, stă în însuşi mesajul ei. Într-adevăr, nu avem a face cu vreo confruntare între indivizi sau între naţii. Români, ruşi, germani, maghiari etc. nu sînt, neapărat, învingători sau învinşi, ci, în mod esenţial, fiinţe umane, victime (nu o dată înfrăţite) ale diverselor forme de delir ideologic.

Eugen Dorcescu

Editura de Vest

abaddon

ISBN 973-36-0209-4

Lei 250

abaddon

Colecție sponzorizată de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă

© – 1993 Toate drepturile asupra acestui volum aparțin
EDITURII DE VEST,
Piața Sfîntu Gheorghe nr. 1, Timișoara
ROMÂNIA

abaddon

Colecție sponzorizată de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă

© – 1993 Toate drepturile asupra acestui volum aparțin
EDITURII DE VEST,
Piața Sfîntu Gheorghe nr. 1, Timișoara
ROMÂNIA

IOAN T. LUNGU

DE LA STALINGRAD LA GHERLA

Roman document

EDITURA DE VEST

Coperta: EMIL GRAMA

ISBN 973-36-0209-4

EPISODUL I

PE FRONT

De la plecarea pe front
pînă la bătălia de la Stalingrad

I

Făcînd parte dintr-o familie săracă din Ardealul de Nord şi fiind 11 copii la părinţi, apoi neavînd posibilitatea de a urma studii şi fiind de ajutor familiei, după cursul primar am fost înscris la Liceul Petru Maior din Gherla, dar nu am putut termina liceul, părinţii nemaiputînd suporta spesele şcolare. (Liceul l-am terminat de abia în 1959, după înapoierea din captivitate, la Liceul „Mihai Viteazul" din Turda.)

Aşadar, am rămas fecior la plug, la coasă şi cioban la mioare, pînă la vîrsta cătăniei. Ocupîndu-mă cu gospodăria casei şi dînd ajutor părinţilor la întreţinerea familiei, iar în particular cu activitatea culturală în comună. De exemplu: organizarea de şezători culturale cu tineretul din sat, în frunte fiind învăţătorii şi preotul. Iar pe la Crăciun, de Anul Nou sau de Paşti, şi uneori ocazional, organizam spectacole teatrale cu petreceri pentru public, invitînd de obicei şi tineretul din satele vecine, mai cu seamă că Borşa era pe atunci reşedinţă de plasă, dar şi un centru cultural al judeţului Cluj. Încasările băneşti erau în general destinate şcolii sau bisericii în scopuri de binefacere. Personalul teatral precum şi al corurilor mixte era din rîndul ţăranilor, tineretului şi intelectualilor. Bineînţeles că eu eram indispensabil în această activitate. Am interpretat personajul „Lucifer" din piesa de teatru „Cele şapte păcate" de Molière.

Cel mai mare succes, însă, l-am avut cu „Fata cu doi drăguţi", o tragi-comedie în două acte, premieră originală. Jucată pe scena comunei Borşa – Cluj, la o serbare de Anul Nou 1932, cînd publicul din sală aplauda cerînd să apară autorul piesei ce nu fusese trecut în program. Iar la prezentarea mea, am fost ovaţionat şi felicitat cu căldură. Din păcate, această piesă, rămasă în manuscris, a dispărut, fiind încredinţată unui

domn învăţător din comuna Macedonia – Timiş, Ispas, la plecarea mea pe front în anul 1940.

Fiind recrutat în armată în anul 1933, în Centrul nr. 12 Jandarmi Oradea Mare, mi-am făcut stagiul de trei ani în termen.

Apoi, gîndindu-mă că totuşi trebuie să am o carieră pentru existenţă, fiind lipsit de mijloace de trai, m-am decis să-mi caut refugiul în Jandarmerie, astfel că din cei opt fraţi rămaşi în viaţă, doi aveam funcţii plătite de stat. La terminarea stagiului militar, m-am prezentat la un examen la Inspectoratul de Jandarmi Oradea, apoi m-am eliberat, plecînd la Bucureşti în căutare de lucru; m-am angajat la Restaurantul „Gambrinus" al fraţilor Ionescu, în calitate de vaimoş, unde era angajată şi o soră de a mea, Ana, ca bufetieră. Aici am cunoscut pe un anume Morocoş Vasile din satul Juc – Cluj, un bucătar de frunte, cu care mă înţelegeam de minune. „Gambrinus", de fapt, era un local de categoria I în Bucureşti, în acea vreme.

Într-una din zilele lunii mai 1935, sora mea îmi face o surpriză: o telegramă de la părinţi cu conţinutul: „Lungu Ioan, reuşit la examen, se va prezenta imediat la Inspectoratul din Oradea." Acum ce-i de făcut? M-am hotărît şi am plecat spre casă cu o sumă frumuşică de bani, 5 000 lei, pe care i-am înmînat părinţilor şi din care au cumpărat imediat o a doua vacă de lapte, ce putea fi folosită şi la jug.

De acasă am plecat la Oradea, la Inspectorat, unde mi s-a pus pe umeri gradul de sergent major – minune mare şi bucurie pentru un fecior sărac ardelean. Mai tîrziu am fost trimis la şcoală la Focşani, urmînd apoi şi alte şcoli militare.

În anul 1990, după 55 de ani, fiind într-o vizită prin Bucureşti, soarta a făcut să ne revedem cu bucătarul de la „Gambrinus". Pensionar, proprietar de casă dar şi cu diplomă de bucătar din Paris, care îmi replica: „Tu te-ai dus în armată, iar eu am rămas bucătar şi azi!"

– „Da! Şi astăzi sîntem doi octogenari, doi veterani ai vremii, doi patrioţi ardeleni!"

...Şi să ne fi tot privit cum ne plimbam prinşi de mînă, pe Calea Victoriei, în amintirea trecutului, a tinereţii...

Aşadar, reangajîndu-mă în corpul jandarmeriei, am absolvit şcoala de subofiţeri de jandarmi din Focşani, iar mai tîrziu şcoala de ofiţeri de poliţie judiciară, a cărei diplomă da dreptul legal ca anchetator conform procedurii penale şi a Codului Penal, precum şi procedurii civile la cercetarea şi dresarea actelor juridice, valabile în instanţele judecătoreşti.

Şcoala am terminat-o la Tg. Jiu, întrucît clădirea din Focşani a fost avariată de cutremurul de pămînt din anul 1940, cu epicentrul în Vrancea.

După terminarea şcolii, am fost repartizat la Legiunea de jandarmi din Oradea şi am făcut slujba la teritoriu, în localitatea Tileagd, Santaul Mic şi Inspectorat. Dar cu noua lege administrativă pe Reziden-ţiale, am fost mutat în Legiunea Timiş (Banat), în localitatea Macedonia (Măţedolia), pe graniţa sîrbă. Aici am cunoscut-o pe viitoarea mea consoartă, actuala-mi soţie, fata popii cea mai mică – Viorica (Cuţi).

Cu evenimentele istorice din acea vreme, am fost concentrat pe zonă, la Divizia 1 Infanterie din Timişoara, al cărei comandant era dl. general Dragalina, nepotul eroului din primul război mondial.

Îmi mai amintesc că prin luna iunie 1940, cu prilejul luării Basarabiei de către ruşi, fiind pe zonă în localitatea Ineu (Arad), am vorbit ostaşilor companici despre însemnătatea istorică a Basarabiei.

La fel, îmi amintesc despre cedarea Ardealului de Nord Ungariei, în urma Dictatului de la Viena din 1940, cînd dl. general Dragalina a ţinut o cuvîntare pe zonă, în Sebiş (Arad), ofiţerilor şi subofiţerilor, în ajun de cedare. „Ce facem, cedăm Ardealul sau nu?" Am strigat cu toţii în cor: „Nu cedăm Ardealul!" Dar ordinul de cedare era primit de la Bucureşti.

Concomitent aveam un ordin referitor la toţi militarii de pe zonă, care erau cu domiciliul în teritoriul ce se cedase din Ardeal: ofiţeri, subofiţeri şi trupă, să fie eliberaţi, să plece acasă. Iar care vor să revină în armată, pot să rămînă doar sub semnătura proprie a unei declaraţii personale.

Eu fiind din teritoriul ce se cedase, m-am hotărît să merg acasă, să-mi văd părinţii şi apoi să mă înapoiez la unitate. Dar totodată am cerut şi sfatul comandantului meu de companie, dl. căpitan Ambruş Romulus, care s-a exprimat astfel: „Decît să-ţi dea un frate o palmă, mai bine un străin zece palme!" Atunci mi-am luat carabina în spate şi am plecat la drum.

În Oradea Mare, populaţia maghiară aştepta cu entuziasm armata maghiară, fluturînd drapele ungureşti. În acelaşi timp, românii patrioţi cît şi armata română se retrăgeau spre Cluj. În acele zile s-au petrecut lucruri groaznice: unguri localnici prindeau forţat români, cărora le înfigeau drapelul maghiar în spate.

Armata română retrăgîndu-se spre Cluj, toate liniile ferate Oradea – Cluj erau un şir de trenuri, atît de persoane cît şi de marfă, ticsite de populaţie şi armată, şi pe acoperişul vagoanelor – jale mare! Era un adevărat haos.

Ostaşi români cu saci în spate, cu arme, puşti mitraliere etc., pe jos, în trenuri şi pe acoperişul vagoanelor, cîntînd cîntece patriotice şi unii chiar plîngînd...

M-am agăţat şi eu de un vagon şi m-am urcat pe acoperiş unde am stat pînă la Cluj. S-a lăsat noaptea; cu ce şi cum să merg eu singur noaptea pînă la casa părintească din comuna Borşa – Cluj? Pînă acolo fiind cam 20 km distanţă peste dealuri...

Îmi controlez ţinuta, îmi încarc arma şi pornesc la drum pe jos, în noaptea cu cer senin şi stele peste meleagurile-mi dragi. Mă prind zorile pe drum, fiind cam obosit, dar dorul şi dragostea de vatra părintească îmi uşurau calea. Ajung în sat, apoi pe uliţa mare cam pe la orele 3–4 dimineaţa şi de la distanţă zăresc lumină la casa noastră. Intru în curte şi biata mama îmi iese în prag şi mă sărută pe frunte plîngînd. Era sculată, căci frămînta aluatul pentru pîinea ce avea s-o coacă în cuptor.

„Bine că ai venit acasă, dragul mamii, căci ne era dor de tine şi frică de unguri!"

„Da mamă, dar eu trebuie să merg iarăşi la cătănie, să-mi fac datoria de ostaş."

Apare şi tata şi cu aceeaşi dragoste părintească mă cuprinde şi mă sărută. Cu fraţii şi cu surorile din sat nu am reuşit să ne revedem. Mănînc, iau ceva de-ale gurii cu mine, apoi ies afară din casă pentru a pleca. Mama şi tata mă conduc la uliţă cu ochii umeziţi de lacrimi şi-mi urează drum bun, sărutîndu-mă părinteşte. Cu toate emoţiile, cu le zic: „Fiţi liniştiţi, căci n-o să stea ungurii mult pe aici şi iar vom fi împreună! Ardealul este al nostru!" Şi de atunci, din vara anului 1940, nu am avut fericirea să-mi mai văd scumpii părinţi şi să pot să le sărut măcar mîna ca mulţumire.

Şi totuşi voinţa şi credinţa în Dumnezeu au făcut ca peste 17 ani de pribegie, în anul 1957, să pot săruta măcar crucea rece de piatră, de la căpătîiul părinţilor mei iubiţi, aicea la vatra părintească, în „Ardealul Sfînt!"

A treia zi eram iarăşi la unitate în Ineu – Arad, unde am cunoscut şi familia Bonţa, al cărei fecior, Pavel, mai trăieşte şi azi, ca veteran şi invalid de război, alături de soţie şi familie.

Plecînd de pe zonă, am fost desconcentrat, luîndu-mi serviciul în Macedonia (Banat), care însă nu a fost de durată, căci într-o zi din vara anului 1941 (iulie, 20) am fost concentrat din nou la Divizia 1 Cavalerie din Arad ca plutonier de Companie (cu administraţia) în Compania 1 Poliţie, cu care unitate am plecat pe frontul de răsărit (din Rusia) în cel de al doilea război mondial, unde am avut şi funcţia de secretar al serviciului Pretoral al Diviziei.

Şi luîndu-mi rămas bun de la părintele protopop Ţuca Nicolae şi familia sa, de la părintele Vinulescu Liviu şi Dodica, precum şi de la domnişoarele Miţi şi Cuţi din Macedonia – Timiş, preasfinţitul părinte m-a

binecuvîntat, urîndu-mi sănătate şi să mă întorc victorios din război. Cît mă ştiam eu de curajos şi de viteaz, totuşi mi s-au umezit ochii, lăsînd o lacrimă în Banat.

Apoi am plecat la Timişoara, unde am stat cîteva zile pentru organizare, plecînd apoi cu Regimentul 1 de Artilerie Călăreaţă la Arad, unde era sediul Diviziei 1 Cavalerie şi alte unităţi de cavalerie în frunte cu dl. general comandant Manafu.

După un scurt timp ne-am îmbarcat în trenuri pentru plecare la război spre răsărit. Am debarcat în oraşul Bîrlad, unde s-au mai adăugat la Divizie şi alte unităţi de cavalerie, stînd cam 24 de ore în Bîrlad şi la Zorleni, de unde plecat şi am trecut Prutul pe la Fălciu.

Trupele mărşăluiau în coloane, călare, cu mijloace de transport şi pe jos, spre Nistru. Accentuez că compania de poliţie avea doar un turism, un camion pentru bagaje şi trei căruţe cu coviltir, cu caii necesari.

Este cam de necrezut, dar, cu aceste căruţe cu coviltir, românii în al doilea război mondial au ajuns pînă la Stalingrad pe Volga.

În drum m-am abătut pe la Chişinău – capitala Basarabiei şi centru universitar al României, unde am văzut urmele „civilizaţiei" războiului ce a trecut pe aici anterior.

M-au impresionat mult dărîmăturile şi scrumul catedralei române ortodoxe, unde, pe peretele iconostasului ars, mai exista icoana preacuratei Maria, neatinsă de flăcările focului!

Nistrul l-am trecut pe la Tiraspol, trupele noastre înaintau în coloane, pe unităţi, conform planului strategic, trecînd prin regiunea Donbas şi prin localitatea Severinovka, unde am găsit cam 26 de morminte cu cruci de lemn ale ostaşilor români, prinos al armatei române în ciocnirea cu trupele ruseşti. Trupele noastre înaintau în coloane de marş, urcînd dealul ieşirii din Severinovka.

Deodată se auzi un zumzet, apoi se zări la mare înălţime un avion. Coloana s-a oprit. Comandantul antiaerienei noastre imediat a ordonat punerea tunurilor în poziţie de tragere. Două avioane apar la orizont. Comandantul comandă foc, desigur, crezînd că sînt avioane inamice. Dar avioanele nu au fost lovite, ci s-au lăsat în picaj pînă la distanţa de atac, bombardînd coloana trupelor noastre, apoi au semnalat că sînt avioane germane şi au dispărut. Mai mulţi ostaşi şi cai răniţi şi morţi care s-au adăugat celor din cimitirul Severinovka. Căzuţi!

Referitor la caii răniţi şi scoşi din luptă, era un ordin general ca aceştia să fie împuşcaţi pe loc.

Continuîndu-ne marşul am ajuns la un sat unde trebuia să facem un popas pentru noapte. Aici, dimineaţa am avut prima surpriză: contactul

cu inamicul, cu aviaţia care a dezlănţuit un atac puternic. Mă aflam în încăperea unei căsuţe mai slabe, cu camaradul Popovici Emil, grefierul serviciului pretoral, de loc din Timişoara, fost grefier la Tribunalul Timiş. Se auzeau zgomote de avioane. „Vin ruşii", zise acesta. Şi o bombă cade în spatele adăpostului nostru, rănind ostaşi şi cîţiva cai. „Vai, copiii mei!" ţipă disperat Emil, implorîndu-mă că, dacă ajung acasă, să spun soţiei lui şi copiilor că el a murit aici pentru Patrie. Dar, mai tîrziu, a fost deconcentrat şi a ajuns acasă la familie. Imediat s-a ordonat ca toată lumea, cu toate armele, să tragă asupra avioanelor inamice. Şi cu mic, cu mare, trupa şi ofiţerii trăgeau în vînt... Aceasta a ordonat dl. maior Dţescu, un mare fricos, care, fiind trimis pe poziţie pe frontul din Odessa, a refuzat, raportînd că întrucît prezintă o ţintă mare la inamic, nu poate sta pe poziţie, doar pe la Cartierul diviziei (în spate). De fapt, într-adevăr, avea o statură foarte voinică şi cu o înălţime de 2,20 m. Dar, mai tîrziu, în „Cotul Donului", a căzut vitejeşte cu arma în mîini, comandînd un batalion de politici de la Sărata, pentru reabilitare.

Continuînd apoi traseul destinat spre Odessa, trupele fiind în marş, am fost numit ca post fix într-o încrucişare de drumuri, într-o comună pentru indicarea drumului spre Odessa. Aici, am rămas cîteva zile fără a avea hrană cu mine. Deci prima întîlnire cu foamea pe front. Mai cerşeam de la unităţile aflate în trecere. Aprovizionarea companiei mele fiind înaintată în marş. Mă adăposteam în casa unui fost pilot rus plecat pe front. Era o familie deosebit de cumsecade, însă erau şi ei lipsiţi cu totul de hrană. Nu departe locuia o familie care-cine ştie cum-avea o scrofiţă cu purcei de lapte. Şi binevoitori, taie un purceluş, iar gazda mea, bucuroasă, îl pune într-o tingire pe foc. Grăsime avea purceluşul, prefăcîndu-se într-un fel de piftie. Dar, fără pic de sare. Însă foamea... Şi s-a isprăvit purcelul şi nesărat şi fără pîine..., aducîndu-mi bine aminte de povestea din copilărie „Sarea în bucate". În schimb, aici am aflat, în parte, calităţile reale ale poporului ucrainean – rus.

Unităţile diviziei erau de acum în dispozitiv de luptă. Comandamentul era într-o comună cu populaţie de turci-bulgari. În orice caz, majoritatea femeilor umblau mascate la faţă, deşi nu prea existau familii întregi în sat, populaţia fiind evacuată din cauza frontului. Serviciul pretoral era instalat într-o casă cu trei camere, unde locuia o femeie cu trei copii. Luptele erau crîncene pe poziţii şi din cînd în cînd era bombardat şi satul. Într-un astfel de bombardament, un cartuş de mitralieră calibru mare, pătrunzînd prin acoperişul şi podul casei, a nimerit drept în capul acestei femei, care a murit pe loc, rămînînd cei trei copii orfani, în vîrstă între 7 şi 12 ani, tatăl lor fiind undeva pe front.

În timpul cît am stat în acest sat cu frontul, am hrănit copilaşii din hrana companiei. Acest cartuş criminal l-am păstrat şi adus în ţară ca trofeu.

Frontul înainta spre Odessa. Într-o zi am plecat cu o patrulă călare pe cai, într-un alt sat pentru cartiruirea camandamentului. Cîmpul era presărat cu morţi, români şi ruşi. Unii muriseră cu arma în mîini, alţii cu telefonul la gît, alţii pe case, umflaţi ca butoaiele şi mîncaţi de roiurile de muşte în căldura verii. Deodată se auzi zgomotul unui avion inamic „Rata". Caii s-au oprit automat, privind spre cer, apoi au luat-o la galop, spre o lizieră de arbori, fără a-i mai putea opri, intrînd în tufişuri, îngenunchind, cu capul la pămînt, să nu fie observaţi de avionul care ne urmărea în zbor. După ce a mitraliat liziera, s-a îndepărtat, iar vitejii cai s-au ridicat, urmîndu-şi drumul cu călăreţii. Bravii cai de cavalerie, dresaţi, ne-au scăpat de pericolul aviaţiei duşmane. Frontul nostru înainta mereu cucerind noi poziţii. Divizia 1 cavalerie opera între localităţile: Hagibei şi Spiridonovka – Marienburg – Plinca, circa 18 km de Odessa, de unde greul nostru „Skoda" (tunurile) bătea cazematele liniei Odessa, acoperite cu cauciuc vărsat (se zicea). Comandantul diviziei se afla pe o cotă în buncăre subterane şi tranşee. Biroul serviciului pretoral se găsea în comuna Ilinca (Plinca), într-o casă care a fost o cooperativă. În această comună se aflau nişte catacombe de unde plecau nişte tuneluri de circulaţie subterană, se zicea că pînă la Odessa, şi care erau prevăzute din loc în loc cu nişte guri de aerisire, construite în timpuri vechi şi care în vremea războiului erau folosite de partizani. În catacombe s-au găsit ascunse (îngropate) veşminte preoteşti, evanghelii, cruci, cărţi sfinte etc. Probabil că au fost ascunse din pricina prigonirii comuniste. În timpul bombardamentelor, populaţia, deşi puţină la număr, se refugia în aceste catacombe.

Aici s-au desfăşurat cele mai crîncene lupte de pe frontul Odessei ale unităţii noastre. Inamicul folosea un tun de mare calibru, care se mişca pe malul Mării Negre, pe linia ferată, ne băgase în sperieţi, bătea toate poziţiile noastre. Aviaţia inamică, în fiecare după-amiază, făcea cîte un raid puternic de bombardament şi mitraliere, care se solda cu mari pierderi de oameni, cai şi materiale, chiar şi în zona de spate a frontului.

Într-o după-masă, semnalîndu-se apariţia aviaţiei inamice, toată lumea s-a refugiat prin adăposturi, doar bieţii cai au rămas pe sub copaci, ca scut. Într-adevăr cavaleriştii luptau pe poziţie fără cai, aceştia fiind în spatele frontului.

În faţa casei unde aveam biroul, exista o pivniţă adîncă, subterană; şeful pretoratului, maiorul Nicoară, se refugiase în pivniţă, arhiplină

de ostaşi, strigîndu-mă să intru şi eu acolo, pe cînd lucram la birou, la situaţia 700 lunară, cu privire la pierderile de oameni şi materiale. Deodată, un fum gros, urmat de explozia unei bombe, în faţa biroului! În mod mecanic, mi-am băgat capul sub masă, îmi fac cruce, stînd înmărmurit. Pe masa de lucru cade o schijă de mărimea degetului arătător. Era încă fierbinte. Geamul se face ţăndări, din aceste ţăndări m-am ales şi eu cu cîteva înţepături sîngerînde pe faţă şi pe mîini. Bombardamentul încetase şi avioanele dispar. Rezultatul? 3 ostaşi din gura pivniţei morţi şi alţi trei răniţi. Apoi, prin jur, ostaşi şi cai morţi şi răniţi. Dl. maior scăpase şi, intrînd în birou, tremurînd de frică, s-a exprimat: „Dacă ieşeai, erai făcut praf!"; am împachetat schija, pe care am adus-o în ţară ca trofeu şi amintire de pe frontul din Odessa. Apoi mi-am continuat activitatea.

Într-o altă zi, fiind trimis la comandamentul de la cota x cu unele acte, în plin cîmp, m-a surprins un atac aviatic cu bombe şi mitralieri; mă culc la pămînt, cu faţa în jos în iarbă, aşteptîndu-mi sfîrşitul şi rugîndu-mă fierbinte bunului Dumnezeu să mă scape de rău! Apoi mă întorc cu faţa spre cer, privind cu ochii atacurile de distrugere. „Ciorile" dispar. Eu mă ridic şi mă controlez dacă nu sînt rănit. Dar, numai boneta avea o spărtură de cartuş la baza de sus.

Un alt caz, incredibil, dar adevărat. Într-o zi însorită, cu o linişte totală, pe cînd mă scăldam, împreună cu mai mulţi ostaşi, în lacul Hagibei, fiind observaţi şi surprinşi de către un avion inamic, am fost mitraliaţi în apă, cu înverşunare; pluteau pete de sînge pe suprafaţa apei, din corpurile omeneşti, goale. Prin scufundare în adînc sau prin credinţa în puterea divină, am scăpat teafăr, pe cînd alţi camarazi nu s-au mai întors pe uscat.

Noaptea, priveam adesea la luptele aeriene dintre avioanele noastre şi cele ruseşti, care, prinse în cruce de reflectoarele germane, urlau şi se zbăteau să scape din gheare, precum şi la stelele trasoarelor ce luminau cerul. Era de-acuma ca un teatru obişnuit şi dorit. Aicea în Plinca (Ilinca) din Ucraina, din mila şi credinţa lui Isus Hristos, am botezat un nou-născut, fiul primarului de atunci al comunei, în religia ortodoxă rusă; în urma acestui eveniment, am avut un conflict personal cu căpitanul Rang din cavalerie, român din România, fost mare sportiv, care în anul 1938 (se pare) a cîştigat premiul I la mondialele din America la alergări de cai „galop", ofiţer ce a căzut mort pe cîmpul de luptă pe frontul Odessei. Şi tot acolo a căzut şi un consătean de al meu, Bochiş Andrei, plutonier TR, fiul fostului preot din Borşa – Cluj, după cîte îmi reamintesc eu.

După îndeplinirea misiunii pe frontul din Odessa, divizia s-a retras pentru refacere, în oraşul Berezovka, la 60 km nord de Odessa, unde am stat şi am iernat pînă în primăvara anului 1942, cînd comandamentul

diviziei s-a mutat în comuna Gniliakovo, la distanţă de circa 18 km de Odessa şi de unde, cam prin luna august-septembrie a anului 1942, am plecat în a doua etapă, ajungînd în „Cotul Donului". Aici, în Berezovka, pe meleagurile Ucrainei, m-am putut convinge în realitate de calităţile sufleteşti ale acestui popor, asemănător, în afecţiuni şi sentimente, cu poporul român, mai ales cu moldovenii.

Sub vremelnica administraţie română, Berezovka a fost oraş, capitală de judeţ (judeţul Berezovka), cu prefectură, pretură, primărie şi toate autorităţile şi instituţiile unui judeţ din România.

După distrugerile cauzate de front, în toate domeniile, viaţa îşi revenise cam la normal în ultimul timp. Populaţia devenise din ce în ce mulţumită; iubea chiar armata română, exprimîndu-se: „Noi ruşii, pe Stalin al nostru nu l-am văzut niciodată pe viu, decît în tablouri, pe cînd Antonescu al vostru a fost şi în Berezovka şi l-am văzut cu toţii!" El vorbea şi cu copiii pe stradă.

Alimentaţia publică era cam săracă, dar pe la talcioc se găseau de toate; mai rar, sare, petrol şi zahăr. Bani avea populaţia: şi ruble şi mărci germane şi lei, însă puţini. Ba a mai contribuit şi armata română, întrucît divizia noastră fiind în refacere, trupa beneficia de concedii în ţară, în care timp se mai ajuta şi populaţia civilă cu alimente.

Îmi aduc aminte şi acum de „cozonacul Antonescu" de Crăciunul anului 1941, trimis din ţară pe front, şi de alte multe daruri necesare ostaşului. În acest timp s-a acomodat şi populaţia cu armata română cît şi armata cu populaţia locală. Era atunci primar un anume Kamenski – român de prin Soroca. Pretor era Albu Nicolae, român din Banat. La prefectură funcţionară era d-şoara Nadia Axente din localitate, din părinţi români moldoveni; îi păstrez şi azi fotografia, după 50 ani! Aici mai exista o familie de moldoveni români, care aveau o fată, Paşa; această familie a primit armata română cu pîine şi sare. Comandantul serviciului pretoral pe frontul din Odessa a fost dl. maior Nicoară din Timişoara, iar comandantul comp. poliţiei era locot. Cristescu Constantin din Reşiţa, un bun camarad şi om de distracţii, cîntec şi voie bună, figura lui existînd şi azi în albumul meu de fotografii. Armata noastră, împreună cu populaţia civilă rusă şi autorităţile civile locale, au reconstruit o biserică ortodoxă rusă în Berezovka, unde se oficia, în fiecare duminică şi sărbătoare, serviciul divin în limbile rusă şi română. Eu, fiind secretarul serviciului pretoral, aveam posibilitatea de a ajuta populaţia rusă în diferite împrejurări, în special cu buletinele de identitate, autorizaţii etc. De pildă, un prizonier de război rus la nemţi, pe nume Mărţiniuk Feodor, din Berezovka, fiind transferat într-un lagăr, a fost salvat şi pus în libertate!

De asemenea, un croitor de meserie, bucurîndu-se de libertate deplină în familia proprie. Mai tîrziu, Mărţiniuk m-a invitat acasă la dînsul, unde şi-a găsit şi soţie – o tătăroaică – voind să mă răsplătească pentru binele făcut. Dintr-un cufăr vechi, scoase o bucată de aur masiv cam 250 g pe care mi-l oferă, plîngînd. „Poftim, căci mi-ai salvat viaţa de la nemţi!"

„Nu, eu sînt ostaş român şi s-ar putea să-mi rămînă oasele pe aici. Ţine-ţi comoara şi refă-ţi viaţa!"

Şi bietul om şi-a cumpărat un cal şi o căruţă, cu care făcea cărăuşie în folosul familiei lui.

Aici am botezat doi copii, frate şi soră, cam de 8 şi 10 ani, în religia ortodoxă rusă, la recomandarea preotului paroh din Berezovka, însă nu mai ţin minte numele familiei respective. Tot aici am cercetat cazul unei foste moaşe comunale pentru delictul de avort forţat şi pericol de moarte, oferindu-le ei şi pacientei ajutorul posibil pentru a nu fi sancţionate şi salvînd o viaţă. Am mai anchetat un caz incredibil: într-o casă a unui cetăţean rus era cazat un ofiţer român cu ordonanţa sa. Cetăţeanul avea trei copii, cel mai mare cam de 13 ani. Fiind plecaţi de acasă cu toţii, rămînînd doar cei trei copii, cel mai mare pune mîna pe arma ordonanţei, încărcată, îşi aşază fraţii mai mici în flanc şi, spunîndu-le că se joacă de-a soldaţii, îndreaptă arma spre ei, ochindu-i copilăreşte; apoi trage de trăgaciul armei – după cum îi arătase ordonanţa, dar neştiind că arma este încărcată. Cartuşul a trecut prin primul copil şi s-a oprit în cel de al doilea, rămînînd morţi pe loc amîndoi. În acest caz a trebuit ajutat şi soldatul român, dar ajutaţi şi nenorociţii şi nefericiţii părinţi ai copiilor!

Eu fiind cazat la o familie săracă, într-o căsuţă bordei, o mamă cu fetiţa de 12 ani – Nina –, mi-am zis să ajut această familie săracă. Fetiţa, Nina, îmi aducea zilnic prînzul la birou, gătit de mamă-sa. Alimentele principale le procuram eu. Laptele se găsea mai greu. Într-o zi mă pomenesc că Feckla, gazda mea, are o capră cu lapte. Biata femeie îşi cumpărase o capră. Dar pe ce? Îşi vînduse maşina de cusut şi un patefon pentru a avea lapte în casă. Mai tîrziu s-a angajat bucătăreasă la un restaurant, mai adunînd ceva ruble, şi într-o zi îmi zice:

„Eu aş vrea să cumpăr o văcuţă cu lapte!"

„Foarte frumos şi bine, dar ai bani?"

„Păi, am să vînd pe Valy (capra) şi ce mai pot."

Şi într-adevăr a vîndut-o pe Valy şi, într-o zi de tîrg, am mers împreună cu un cunoscător la vite–un ostaş, la tîrg, unde găsim o văcuţă frumoasă cu lapte.

„Hai, tovarăşe, să facem tîrgul. Cîte ruble costă vaca?"

„Păi, 3000 de ruble", zise omul.

„Dar eu nu am decît 2 000 ruble", se plînge femeia.

„Tovarăşe, o dai cu 2 500 de ruble?" Şi femeia îşi şterge lacrimile, după această intervenţie a mea.

„Bine," zice el.

Apoi femeia scoate cele 2 000 ruble plîngînd, iar eu completez celelalte 500 ruble şi dăm mîna ca la tîrg. „Să fie cu noroc!" Femeia îşi ia vaca de lanţ şi pleacă cu ea acasă. De-acuma aveam în casă lapte, smîntînă, brînză şi unt. Apoi şi purcei, gazda bucurîndu-se că, într-adevăr, nu mai trebuia să dea la stat pielea porcului ca sub comunişti. Acum, săraca familie cam avea de toate, ba mai ajuta şi pe fratele ei Feodor, căruia îi salvasem viaţa. Şi, iată aşa, timpul trecea, apropiindu-se momentul plecării din Berezovka. Momentul plecării, cînd o mamă şi o copilă, suflete nobile, au petrecut la gară pe un ostaş român, care le-a călcat ţara, ştergîndu-şi ochii cu năframa... Dar ele adesea spuneau: „Am crezut că aţi venit să ne dezrobiţi!"

În 1979, încercînd mereu, am reuşit să găsesc această familie prin corespondenţă şi, după 38 de ani, le-am trimis şi cîteva daruri de la noi. Scria Nina, căci mama nu mai era în viaţă, trimiţîndu-ne şi poza ei; ea avea acum un băiat şi noră. Dar în anul 1982 s-a întrerupt această corespondenţă. Oare de ce?

Îmbarcaţi în trenuri, comandamentul diviziei I cavalerie din Berezovka s-a mutat în comuna Gniliacovo, gara Dacinaia, mai aproape de Odessa. Aici, biroul serviciului pretoral s-a instalat într-o casă mare, care a fost cîndva a unei familii bogate, Osadcia. Capul acestei familii, fiind socotit „culac", a fost deportat în Siberia, de unde nu s-a mai întors... Aici am început din nou cu gospodărirea companiei, cu evenimentele, cu ordinele ce survenеau în cadrul diviziei. Astfel, s-a schimbat dl. comandant al diviziei, generalul Manafu, fiind înlocuit cu dl. general Bîrzătescu. S-a schimbat şi şeful serviciului pretoral, dl. maior Nicoară, cu dl. maior Iordănescu Florea; şi comandantul companiei de poliţie, locot. Cristescu C-tin, a fost înlocuit de locot. Babeş Ştefan, dar care încă nu apăruse la post. Şi eu, făcîndu-mi datoria în prima etapă a războiului pe frontul Odessa, mi-am făcut raport de schimbare, dar răspunsul a fost negativ, întrucît nu eram căsătorit, familist. Aşadar, dl. locot. Cristescu îmi zice: „Lasă, Ionele, că ne vom întoarce acasă din război, victorioşi şi eroi!" Astfel că am rămas pe front şi pentru a doua etapă a războiului, nemulţumit şi îngîndurat de soarta mea în viitor.

Mi-am luat şi eu o permisie de cîteva zile pentru a merge în ţară, să mai văd o dată meleagurile străbune... Căci părinţii nu puteam să-i revăd, fiind rămaşi în Ardealul cedat Ungariei. În Bucureşti, am revăzut-o

pe sora mea Ana şi pe sora Veronica cu cumnatul meu Hossu Gheorghe; ei mi-au povestit despre părinţi, cu care avuseseră întrevederi între timp, la graniţa de la Boj – Cluj şi despre ceilalţi fraţi şi surori. După înapoierea la unitate, mi-am reluat activitatea.

În curtea familiei Osadcia era cazată şi compania de tancuri a diviziei, cu căpitanul Crăiniceanu. Într-o casă mai izolată din aceeaşi curte mai exista şi atunci cineva din familia proprietarului deportat; era o femeie cam de 40 ani, cu un copil mic, Vadik, precum şi o fată cam de 20 ani, pe nume Neonila, studentă la Facultatea de chimie din Odessa, anul IV, la începutul războiului, care, din cauza războiului, rămăsese acasă, ocupîndu-se cu munca agricolă şi gospodăria casei, cu grădina de zarzavat. Într-o zi aceasta mă întrebă: „Ce înseamnă în limba română expresia bă!, căci gospodin capitan mereu strigă la soldaţi: bă!" Îi explic că nu este un cuvînt literar, nici aşa de frumos, ca şi „tî" (tu) din ruseşte. Îmi mai spuse că acesta îi oferă adesea diferite cadouri aduse din România, dar ea nu le primeşte, fiindu-i frică!

Vadik, copilul mic, venea zilnic la birou şi pe la bucătăria companiei, de unde ducea mereu acasă cîte-o pîine cazonă. Fără ca eu să-mi dau seama însă că ei sînt înfometaţi. Fiind amic cu d-şoara Neonila (Nila), care avea un suflet deosebit şi o afecţiune de „ucraincancă", ne mai consultam, spunîndu-ne şi binele şi răul vieţii. Între timp, îmi face cunoştinţă cu o altă colegă de a ei, studentă la Facultatea de matematică, Jeni, tot în anul IV, care locuia în satul învecinat.

Satul se numea Holodnabolka, o staţiune balneo-climaterică de pe malul frumosului lac Hagibei. Şi cum venise primăvara, mai sorbeam aerul pur al naturii, mirosul de liliac din luna mai, în anturajul acestor reprezentante ale sexului frumos, cu suflete şi inimi de aur... Fotografiile existente în albumul meu dovedesc realitatea acestor amintiri de acum 50 de ani!

Într-una din zile, Neonila fiind plecată la Odessa cu ceapă verde de vînzare, la înapoiere (venind pe jos circa 18 km ca şi altădată), trebuia să sosească acasă pe la orele 16, dar întîrzia. Sora ei îmi zice: „Ce s-o fi întîmplat cu Nila? Nu mai vine şi este tîrziu!" Se înserase şi iată că apare şchiopătînd şi sîngerînd pe faţă...

„Ce s-a întîmplat, ce ai păţit?" o întrebăm noi. Ea ne povesteşte păţania: „Venind pe jos, m-au ajuns din urmă două căruţe cu militari români, care m-au poftit în căruţă, căci şi ei mergeau la Gniliakovo. M-am urcat într-o căruţă, fiindcă eram tare obosită, şezînd pe capră lîngă soldatul ce mîna caii, iar în spate, mai era un soldat. Am observat că, în căruţă, erau nişte butoaie învelite cu paie. La un moment dat, s-a auzit o explozie

puternică. Soldatul de pe capră a sărit în lateral, iar eu am sărit drept între caii speriaţi, care, în fuga lor, mă striveau, călcîndu-mă cu copitele, cu căruţa în flăcări... Soldatul din spate era pe jos. Soldaţii din următoarea căruţă ajutau la stingerea focului şi liniştirea cailor. M-au ajutat şi pe mine, care rămăsesem fără cunoştinţă întinsă pe pămînt..."

Statul major al diviziei ordonă o anchetă în acest caz. Dl. maior pretor mă delegă pe mine pentru această anchetă. Faptul trebuia raportat diviziei.

Nu a fost o cercetare uşoară, dar adevărul a ieşit la iveală: soldatul din spatele căruţei şi-a aprins o ţigară cu bricheta... Aşadar, biata studentă a scăpat de vină şi cu timpul s-a vindecat de rănile cauzate, fizice şi psihice, revenindu-şi la normal.

Un alt caz: o mamă cu fata şi o nepoată din Odessa, fiind reţinute de patrulele diviziei, neavînd acte de identitate asupra lor, li s-au încheiat acte ca atare, trebuind să fie transferate şi predate organelor de poliţie din Odessa.

Revenindu-mi mie misiunea de transferare, am plecat pe jos cu cele trei femei, care plîngeau întruna. Ajungînd la destinaţie, am găsit un fost camarad de promoţie – Trandafir – care mi-a zis: „Dă-mi actele şi dă drumul fetelor!" Noi aveam ordin să ajutăm populaţia nevoiaşă. Am luat numărul de înregistrare al actelor, punînd în libertate bietele fiinţe nevinovate. De necrezut, însă în anul 1942, toamna, această familie a găzduit, în casa ei din Odessa, pe sora mea Ana, care, autorizată de armată, mă căuta pe front, apoi a lucrat la un bufet cu mătuşa şi nepoata, Marusia şi Valy. Deci, binele făcut bine aduce, iar răul – rău!

Poate că unii cititori ar putea spune că nu mi-am făcut datoria serviciului militar pe front, apărînd oarecum „drepturile omului". Dar cînd mă gîndesc că am călcat pămîntul unui alt popor sau neam, pe nedrept fiind în război... şi apoi, „omul trebuie să se bucure de drepturi egale, oriunde s-ar afla pe planeta noastră". Într-adevăr, Basarabia era considerată pămînt rupt din trupul mamă; dar ce căutam peste Nistru? Să facem pe voie ungurilor sau nemţilor?!

Şi iată că timpul parcă zbura, făcîndu-şi loc binefăcătoarea primăvară. Într-o zi însorită, de sărbătoare, mă găseam la o recreere cu Neonila şi Jeny. Ne întîlnim cu căpitanul Crăiniceanu, tanchist, şi cu un alt ofiţer, care invită fetele la plimbare cu ei. Dar Nila le răspunse: „Nu avem nevoie, căci avem cavalerul nostru!"

Deodată, acesta mă ameninţă cu pistolul: „Te împuşc, bă!" „Domnule căpitan, am şi eu pistol, dar şi drepturi!"

A doua zi mă trezesc cu un raport înaintat la dl. maior pretor, care într-adevăr mă dojeneşte, milităreşte.

Odată, aflîndu-mă la un spectacol la opera din Odessa cu Nila, care era înconjurată de colegi şi colege de facultate, iar eu în uniformă militară, mă simţeam cam stingher. După ce îmi recomandă colegii, îmi zice: „Te rog să te simţi bine între noi, din moment ce te-am recomandat!" Noi sîntem comsomolişti (utecişti), nu comunişti!" Astfel că imaginile din albumul de fotografii vorbesc mai mult, chiar şi azi. Într-adevăr, gîndurile mele mă făceau să cred că o să am prilejul s-o invit în patria mea, România, cu atît mai mult cu cît ruşii ne porecleau „ţiganii lui Antonescu" – de fapt aşa numeau ei armata noastră.

Şi aşa, mai povestind uneori despre trecutul, prezentul şi viitorul omenirii, dar şi despre noi, Nila odată spune: „Cînd a început acest război, tot tineretul comsomolist, elevii, au fost chemaţi, adunaţi la Moscova, în Kremlin, unde Stalin a ţinut o cuvîntare prin care le cerea să fie credincioşi patriei, spunîndu-le că nori mari şi negri se ridică asupra noastră dinspre apus!" Oricum, sufletul şi gîndurile acestei fiinţe tinere tînjeau după libertate, contestînd felul de viaţă din „era stalinistă". Printre altele eu îi spuneam: „Nu-i nimic, o să se termine războiul şi o să mergi în România, să cunoşti şi viaţa de la noi!"

„Da, dar ferească Dumnezeu să nu cazi prizonier la ai noştri!" Şi din ochii ei verzi ca marea izvorau picuri fierbinţi de dulce durere...

O! şi ce fericit aş fi dacă aş putea să am măcar veşti despre această fiinţă sau despre familia ei, după atîta amar de vreme, de neuitare! În toamna anului 1942, aflîndu-mă pe front în „Cotul Donului", am primit ultima scrisoare, prin care îmi spunea că este bine şi că se află în oraşul Baku (în Caucaz), unde îşi continua studiile. Neonila era şi o bună sportivă, fiind campioană de atletism a Odessei, la probele de alergare şi aruncare, dar asta în timpul studenţiei. Reamintesc că în aceste două localităţi– Berezovka şi Gniliacova – eram în refacere cu divizia.

II

Într-una din zile (cam prin luna iunie-august) se primeşte ordin pentru plecare în a doua etapă a războiului de pe frontul de răsărit. Am început pregătirile, încărcînd averea companiei în căruţele cu coviltir cu care am plecat din ţară. Un drob de sare de vreo 50 kg nu mai avea loc în căruţă; l-am oferit familiei Osadcia, care s-a bucurat tare mult, fiind mare criză de sare. Aici mi-am mai lăsat şi unele lucruri şi haine de care nu prea

aveam nevoie pe front. Soseşte şi ora plecării. Cînd Nila îmi oferă o perniţă cu puf, ruptă din perna ei–ca talisman, spunîndu-mi: „Atîta timp cît vei avea această perniţă cu tine, nu te va atinge glonţul duşmanului!" Şi cortina cade...

Trenurile încărcate, precum şi trenul regimental, înaintăm vertiginos, cu direcţia sud, probabil Crimeea, trecînd rîul Bug, pe la Niculaev, pe un pod de vase, trupele noastre.

Înaintînd apoi în marş prin Krivoirog Şahtî şi trecînd rîul Nipru pe podul de la Dniepopetrovsk, am ajuns la Taganrog, unde am făcut o etapă de odihnă de 5 zile, apoi ne-am oprit în Mariopol, unde am staţionat cam 10 zile, după care s-a primit ordin să schimbăm direcţia spre nord.

Aici am cunoscut-o pe Alexandra Anastasiade, o artistă grecoaică, a cărei familie am ajutat-o cu tot ce a fost posibil şi care, la plecarea noastră din Mariopol, mi-a oferit un mic bibelou, în formă de elefant, din şirul de 13, fiind cel mai mic, de mărimea unui şoricel, pe care îl purtam în buzunarul de la veston ca talisman, după dorinţa şi credinţa acestei artiste.

Înaintînd cu divizia spre Nord, am ajuns în marele „Cot al Donului", unde într-o comună –, Orehoski, am luat contact cu frontul inamic. Divizia noastră era încadrată, în partea stîngă de divizia 14 infanterie română, iar pe partea dreaptă de o divizie germană. Noi trecusem deja în subzistenţa germană cu alimentaţia trupei.

În timpul înaintării diviziei spre nord, s-a primit un ordin la serviciul pretoral al diviziei că a fost trimis înlocuitorul comandantului companiei de poliţie, în persoana locotenentului Babeş Ştefan, el schimbîndu-l pe locot. Cristescu C.

Dl. locotenent Cristescu C. cu aprobarea pretoratului, m-a rugat să iau eu în primire toată averea companiei şi a pretoratului, ca comandant al companiei, pînă vine noul comandant. Şi, de acord, preiau compania, semnînd procesul-verbal, prin care eram direct răspunzător, iar dl. locotenent Cristescu C. pleca spre patrie, în România, unde a fost numit comandant al Jandarmeriei din Reşiţa, şi de la care am primit două scrisori pe front, că, dacă mă întorc în ţară, doreşte să fiu secretarul dînsului. Dar, cu nu mai ştiu nimic de dînsul.

Luptele au început pe acest front, dar nu cu prea mari jertfe, mai ales că ruşii erau peste rîul Don, în partea stîngă, iar noi eram în partea dreaptă a cursului Donului. Mai mult ne deranjau bombardamentele aviaţiei şi loviturile de tunuri. Nu pot să nu arăt că, atunci cînd era bombardat comandamentul, fie ziua, fie noaptea cu paraşute luminoase, dl. maior Iordănescu Fl. – pretor, îşi făcea cruce şi se ascundea pe unde putea

şi găsea adăpost, astfel că trupa din subordine nu-l prea agrea; ostaşii îl porecleau „colhozul", întrucît acesta aduna lucruri bune de pe unde putea, încărcîndu-şi bagajul în camionul ce-l aveam la companie. Ba mai mult! De undeva făcuse rost de un purceluş, cam de 30 kg, pe care-l purta pe front într-o cuşcă pe o căruţă, pentru a-l aduce în ţară. Fapt e că într-o zi purceluşul a evadat din cuşcă. Şi nereuşind să fie prins, cartuşul unui soldat l-a atins bine, astfel că a ajuns în cazanul trupei. În acest timp, stăpînul înjura, iar ostaşii se bucurau.

Ostaşii care făceau de gardă pe la comandament îmi raportau că îi înjură în post şi noaptea caută să-i dezarmeze, astfel că unii s-au hotărît să-l împuşte. Eu i-am sfătuit să-l lase în pace, să nu-l aibă pe conştiinţă; poate o să-l bată Dumnezeu! Într-adevăr, de undeva de pe front, a trimis în ţară, la Bucureşti, vreo trei lăzi de companie sigilate, trimiţînd cu bagajul un subofiţer şi un soldat care au predat lăzile soţiei lui. Dar, după un timp, primeşte o telegramă de la soţie că hoţii i-au prădat casa... Aceasta s-a întîmplat cînd eram cu divizia în refacere.

Aicea în „Cotul Donului" îmi era tot mai greu, întrucît aveam misiunea de a controla posturile fixe de pe linia artileriei noastre. Într-o zi, primind un nou subofiţer ca schimb din ţară, l-am instalat la un post fix cu trei soldaţi. Acesta mai trăgea cîte un cartuş spre Don, din proprie iniţiativă, neavînd experienţa frontului. După trei zile, a fost lovit de un glonte în piept, căzînd mort pe loc!

Tunurile noastre de pe poziţie aveau ordin să tragă numai o ghiulea pe zi pentru a-i speria pe ruşi, care se vedeau bine (cu luneta), cum lucrau la un pod de vase peste Don, ca să treacă rîul pentru a ne ataca.

Alimentele pentru companie le aduceam de la eşalonul II, unde era şi comandamentul corpului de armată. Fiind în subzistenţă germană, primeam fel şi fel de conserve, ţigări străine, uneori şi băuturi scumpe, străine, caşcaval, brînzeturi, bomboane, zahăr, ciocolată etc. Hrana primită de la germani era imcomparabil mai bună decît cea cu care ne aprovizionau românii; dar şi ostaşii luptau ca leii! Pe cîmpul de luptă zăceau puzderie de răniţi şi morţi, în diferite poziţii, unii intraţi deja în putrefacţie. Dar, s-au văzut şi ostaşi români cărora li se tăiase penisul şi li se băgase în gură! Fapte inumane, bestiale! Din cauza cadavrelor, se înmulţeau muştele, roiuri, roiuri, încît nu se putea mînca fără carne de muscă. Compania de asanare nu mai devedea cu strîngerea morţilor de pe cîmp.

A sosit toamna. Vremea se cam răcise. Într-o zi, aflîndu-mă pe poziţie la un post fix, apare un avion inamic, care mitraliază. Sar în tranşee şi totuşi m-am ales cu o ruptură la pulpa mantalei. După ce ies din şanţ, îmi controlez „puiul de elefant" din buzunar, mulţumind bunului

Dumnezeu că m-a apărat de moarte! Într-o altă zi, aflîndu-mă pe poziţie, în control, spre seară, începe un bombardament aviatic, unde se aflau nişte buncăre subterane. Mă refugiez şi eu într-un buncăr şi, prinzîndu-mă noaptea, am dormit acolo, iar dimineaţa la plecare, mi-am uitat acolo „perniţa" talisman, pe care o purtasem cu mine în deplasări, rămînînd descoperit în faţa sorţii... Între timp, ruşii, construindu-şi podul provizoriu, într-o noapte au trecut Donul, atacînd trupele noastre, înaintînd în ofensivă, iar noi eram în defensivă. Acest fapt a determinat pe comandantul diviziei noastre să introducă pe poziţii un batalion compus din diferiţi condamnaţii politici aduşi din lagărul de la „Sărata" – Basarabia, pentru reabilitare pe front, sub comanda d-lui maior Diţescu (fricosul diviziei), care trebuia să fie avansat la gradul de colonel. Trupele noastre au început atacul, în frunte cu batalionul pentru reabilitare. Lupta a fost crîncenă, dar i-am pus pe fugă pe ruşi. Batalionul a luptat vitejeşte, eroic, fiind victorios. Aici a căzut, printre alţii, şi dl. maior Diţescu, „fricosul", cu arma în mînă, fiind avansat la gradul de colonel post-mortem.

Spiritele s-au mai liniştit de ambele părţi ale frontului, după alungarea peste Don a ruşilor. Era prin luna octombrie şi vremea se răcise de-a binelea, tot aşteptînd să primim îmbrăcăminte de iarnă, pe care de fapt am primit-o doar în luna noiembrie, cînd deja se pusese zăpada. Între timp, apare aici pe front noul comandant, locot. Babeş Ştefan; dar, neavînd posibilităţi de a prelua averea companiei de la mine şi cum timpul trecea şi urmînd „bătălia de la Stalingrad", eu am rămas încărcat şi împovărat, la infinit, cu toată averea unei companii, plus pretoratul diviziei I cavalerie.

Cîmpul se acoperise cu zăpadă, se lăsase şi frigul iernii şi luptele se desfăşurau tot mai greu! Nu-mi mai amintesc localităţile unde se găsea comandamentul, ştiu doar că dormeam într-un grajd pustiu, fără animale, avînd de fapt un cojoc mare de santinelă; noaptea îmi mai scoteam capul la aer, precum peştele din gheaţă!

Pe neaşteptate însă, într-o zi liniştită, fără pic de bombardamente, fără bubuituri de tun sau mitralieră, părînd că este o zi de repaus, de sărbătoare, sînt chemat la ordin de către şeful statului major al diviziei. Era în după-amiaza zilei de 18 noiembrie 1942, cînd şeful statului major al diviziei a dat ordin ca trenul regimental al diviziei şi toate serviciile să se retragă spre sud, înaintînd spre Stalingrad! Compania de poliţie cu toate serviciile va urma trenul regimental al diviziei!

Dl. maior pretor ordonă pregătirea şi plecarea urmînd coloana diviziei. Alarma! Şi pregătirea căruţelor cu produsele alimentare, bucătăria de companie etc. Totul era gata!

Spre ruşine şi regret însă, nu pot să tac, văzînd cu ochii cum camionul pretoratului era încărcat cu bagajele d-lui maior Iordănescu „colhozul", şi un soldat mai slab a încercat şi el să-şi pună raniţa în maşină, iar „colhozul" i-a aplicat cîteva lovituri puternice peste spate cu o coadă de mătură, apoi l-a lovit cu piciorul... Cam pe la orele 21 au plecat coloanele pe traseul indicat, precum şi tot comandamentul.

În noaptea întunecoasă, doar la lumina zăpezii şi în frigul iernii, înaintam spre sud, aşa în neştire... De ce, pentru ce şi unde? „Secret militar!" În jurul orelor 22, izbucneşte parcă un vulcan: detunături puternice, limbi de foc etc. Un infern! Trăsnete şi fulgere! Din toate părţile de parcă ar fi un cerc de foc, de groază! Era în noaptea de 19 noiembrie 1942, cînd inamicul – ruşii – declanşase o ofensivă generală, cu toate forţele şi armele, lovind din toate părţile şi atacînd poziţiile noastre. Acest vacarm de bubuituri şi flăcări a durat pînă în zorii zilei. Deja era o dezorientare completă peste tot, în armata noastră şi în cea germană. Peste zi, eu m-am întîlnit cumva izolat cu artelnicul meu, Bigneanu Gh. şi cu bucătarul companiei, rătăciţi şi speriaţi, fără a ne mai da seama şi a şti pe unde sînt căruţele cu aprovizionarea. Ei spun că a căzut în mîna ruşilor totul. Doar ei doi au scăpat cu fuga, riscîndu-şi viaţa. Cît vedeai cu ochii, cîmpul era presărat cu ostaşi, rătăciţi, răzleţiţi, şi ofiţeri printre ei, bineînţeles fără arme. Îmi aduc bine aminte şi parcă mă văd alergînd ca un iepure prin zăpadă, nu ştiam în ce direcţie, dar vedeam în urma mea, pe un deal, un tanc rusesc care mă urmărea: cînd pe deal, cînd în vale, desigur la o mare distanţă.

Toată armată, aşa în dezordine şi rătăcită, se îndrepta spre podul de peste Don. Foamea mă copleşise. Dar ce să mănînci? Zăpadă?! Spre seară am tras la nişte case părăsite, unde am înnoptat şi unde mai erau cîţiva ostaşi rătăciţi. A doua zi am ajuns într-o localitate în apropierea podului de peste Don, unde era îngrămădeală şi debandată de trupe. Aici am găsit şi de ai mei, vreo 50 de ostaşi, speriaţi, unii cu arme, alţii fără arme, dar toţi morţi de foame! Aici am găsit şi ceva aprovizionare, hrană pe la alte unităţi, căutînd fiecare unitate să se regrupeze. De fapt, compania de poliţie se transformase deja, de la „Cotul Donului", în unitate de luptă pe poziţie. Doar cîţiva ostaşi mai aveau garda de pază a comandamentului. La un moment dat, apare şi dl. comandant al companiei, între timp mai apar şi alţi soldaţi, refăcîndu-se cam jumătate din companie. Ordinul era să trecem podul şi să înaintăm spre Stalingrad, dar podul era păzit de armata germană şi nu era voie să trecem. Un conflict armat, între români şi nemţi, garda care păzea podul, care s-a soldat cu cîţiva morţi şi răniţi, de ambele părţi, a făcut ca să fie trecerea liberă peste pod. Deci nu s-a putut opri armata fugară!

Mulţi dintre cavalereşti au încercat să treacă Donul cu caii peste gheaţă, unii au reuşit, iar alţii au fost înghiţiţi de apă, sub gheaţă! După ce trupele au trecut podul, s-a dat ordinul de reorganizare, pe unităţi. Apoi ni s-a distribuit ceva hrană rece, după care s-a plecat în coloane de marş pe traseul ordonat. Foamea îşi arăta colţii. Aşa în marş vedeam ostaşi, cu cîte un picior de cal, cu potcoava pe copite, pe umeri şi mai muşcînd cu dinţii din pielea piciorului, iar la opriri, se făceau focuri la care părpăleau prada, apoi o rodeau cu poftă, ca şi animalele! Cam prin 23–24 noiembrie, peste noapte, am poposit într-o localitate mai mică, pentru odihnă. Dl. locotenent Babeş este chemat la ordine, iar la înapoiere îmi zice: „Ionele, sîntem încercuiţi de ruşi!" Îmi mai zice să iau nişte ostaşi şi să ducem undeva arhiva companiei şi să-i dăm foc. Da, eram încercuiţi de ruşi, dar trupa nu trebuia să afle. Eu am executat ordinul şi apoi am rămas pe gînduri. Ce-i de făcut?! A doua zi, surprinzîndu-ne iar un atac aviatic, oamenii au intrat în panică, producîndu-se iar o debandadă, de aşa natură, că nu mai puteam conta pe unitate. Foametea şi setea au adus spiritul ostăşesc la neîncredere, pierzîndu-şi curajul şi voinţa de luptă. La o răscruce de drumuri, dau peste dl. maior „colhoz", cu o armă în mînă, încercînd să oprească pe ostaşii români – fugari – să înainteze pe şosea şi care mă trage la răspundere: „Unde-i comandantul, unde-i trupa, unde-i maşina cu bagajele mele?!" „Să trăiţi, d-le maior! Nu ştiu. Fiecare pe socoteala lui. Iar maşina cu bagajele este răsturnată pe drum, într-o groapă!" Îmi ordonă să-l urmez. Şi găsesc într-o casă pe dl. şef al statului major, pe preotul diviziei şi alţi ofiţeri superiori. Aici, după ce mi se face mizerie în termeni militari, mă ia părintele, făcîndu-mi morală: „Fiule, pe cîmpul de luptă, ostaşul trebuie să lupte cu arma în mînă pînă la moarte!" Apoi, cei trei – şeful de stat major, „colhozul" şi preotul – se urcă într-o maşină blindată – Hors – şi o şterg fără urmă. În acelaşi timp, prin apropiere, s-a dat foc tanchetelor noastre, ale diviziei I cavalerie, pentru a nu cădea în mîinile inamicului. Atît trupele germane cît şi cele române căutau pe orice cale să fugă, să scape din încercuirea inamicului. Se zvonise că pe la un orăşel ar mai fi o portiţă de ieşire din cerc. Toată lumea se îndrepta în direcţia aceea. Mă agăţ şi eu de un camion german, din fugă: mi-a căzut geanta cu diferite acte şi lucruri şi am rămas cu sufletul la gură cînd o patrulă germană a anunţat că s-a închis şi acea breşă. Aşadar, şi soarta mea a fost pecetluită! Rătăceam stingher, în ghearele inamicului, cu gîndul şi rugăciunea către Dumnezeu să mă ajute. Mai tîrziu însă, mi s-a ivit o portiţă de scăpare, cînd, fiind rănit, am fost internat într-o ambulanţă germană, unde primeam injecţii cu morfină, pentru a-mi mai potoli durerile insuportabile. Şi tot aici am mîncat mămăligă de orz, şi ce bună

era! Într-o zi apare la mine dl. locot. Babeş, care mă găseşte cu o fişă legată la gît, pentru evacuare în ţară, în România. Acesta îmi urează drum bun, rugîndu-mă să-i fac cunoscut doamnei, soţiei din Deva, că trăieşte şi că el va veni cînd va putea acasă, apoi să-mi dea suma de 500 lei ce mi-i datora de pe front, sumă pe care i-am împrumutat-o pentru jocul de cărţi. Apoi, ne luăm bun-rămas, camaradereşte, şi, din acea clipă, nu ne-am mai revăzut, dar mi-a spus un oarecare ofiţer că l-ar fi întîlnit într-un lagăr din Stalingrad, de unde a dispărut fără urmă... Aceasta a fost după Crăciunul din anul 1942. Dimineaţa următoare am fost transportat la aerodromul german pentru evacuare în ţară. Cînd să-şi ia zborul, avionul a fost bombardat de aviaţia rusă, care a făcut praf şi pulbere aerodromul. Aşadar, am rămas cu fişa legată la gît, cu mîna stîngă tot legată de gît, iar alţi camarazi cu mîini, picioare rupte şi chiar morţi. Compania de poliţie, însă, mai exista şi în cercul din Stalingrad, cu dl. locot. Babeş, cam 100 de ostaşi care făceau serviciul de gardă la comandamentul diviziei I cavalerie, condus însă de dl. colonel Brătescu şi de dl. col. Maltopol – adjunct; ei îl înlocuiau pe dl. general Bîrzotescu, care nu căzuse în cerc. La fel, nu exista în cerc nici dl. maior Iordănescu Fl. şi mulţi alţi ofiţeri superiori din divizia noastră. Comandamentul diviziei era situat într-o viroagă cu diferite buncăre şi tranşee, cam la 18 km distanţă de Stalingrad. Aici eram sub directa comandă a nemţilor, ca ordine şi aprovizionare, depinzînd de armata 66-a germană, în fruntea căreia se afla feldmareşalul von Paulus.

III

Noi, compania de poliţie, eram într-un buncăr în care încăpeau cam 20 de persoane. Aici am contractat primii paraziţi (păduchi) de pe front. Iarna era groaznică, zăpada de 70–80 cm, căldură făceam prin arderea de cauciucuri găsite într-un butoi de tablă. Apa, şi de băut şi pentru mîncare, era din zăpada topită. Săpun nu exista. Ostaşii erau negri şi pe ţinută şi pe faţă, din cauza fumului din roţi de cauciuc. Doar dinţii mai erau albi în gură. Hrană aveam 200 g pîine pe zi şi ciorbă gătită din oase de cal, întrucît din carne şi măruntaie îşi făceau nemţii mîncare şi salam şi alte preparate. Sarea lipsea cu desăvîrşire. Ţin să notez că toţi caii diviziei noastre erau jertfiţi de către nemţi pentru hrana trupei, din ordin de sus. Au existat chiar conflicte armate între nemţi şi români pe tema cailor

jertfiți! Nemții mergeau cu tancurile în oraș și dărîmau case, aducîndu-și lemne de foc. Mîncau salam de cal și beau cafea prin buncăre încălzite, cîntau cîntece patriotice. Românașii răbdau foame și făceau serviciu la ordinele lor, ale nemților. Și alte greutăți... Îmi amintesc că odată am primit ordin de la nemți să dau 20 de ostași pentru front, lucru pe care nu l-am reușit, pentru care motiv, un domn maior român de la comandament mi-a aplicat cîteva bastoane peste spate! Mai la urmă eram aprovizionați doar cu hrană lansată cu parașutele, neavînd posibilitatea aprovizionării pe cale terestră. Se primea niște pîine specială americană, conservată, în formă de cărămidă, cam de 2 kg bucata. Aveam 200 g. de căciulă pe o zi, dar era tare gustoasă și hrănitoare. Se mai primeau și alte alimente cu parașuta: ciocolată, bomboane, portocale etc. Păcatul însă era că, deși cădea parașuta în zona noastră, veneau nemții și luau produsele. Ei le împărțeau frățește?!

Într-o zi, un avion de Cruce Roșie, încărcat cu răniți, a încercat să zboare, să iasă din cerc spre patrie, dar, fiind observat de ruși, la o oarecare înălțime, a fost atacat de două avioane inamice, aprinzîndu-l. Pilotul rotea avionul în aer pentru aterizare forțată, dar căzînd pe zăpadă ardea într-o mare de flăcări. Am alergat la fața locului, era în zona noastră, se tîrau răniții prin flăcări, iar pilotul – nebun – , își trăgea de sfori parașuta, s-o salveze! Era o tragedie îngrozitoare! Se zbăteau răniții în flăcări! În momentul cînd rușii au aprins avionul, s-a repezit de jos un „Messerschmith" german, care a urmărit avioanele inamice, dîndu-le foc la amîndouă, doar dintr-unul un pilot s-a salvat cu parașuta, dar avioanele au dispărut într-o mare de flăcări! Pilotul rus s-a ridicat în picioare, cu două pistoale în mîini, nevrînd să se predea. A tras în aer pînă și-a epuizat gloanțele, apoi s-a predat, spunînd că acesta era instructajul lor ca aviatori și datoria față de patrie. Deci replica avionului german a fost o faptă binemeritată? Peste tot mișunau dezertori, și români și nemți, iar cei pe care îi prindeau erau trimiși pe front în linia I. Cercul se strîngea mereu, viața ne era tot mai grea și mai insuportabilă, pentru toate trupele încercuite, circa 300 000 de oameni!

Se observa adesea că ostașii înfometați spărgeau capetele de cai morți, înghețate, cu baionetele, scoteau creierul și-l mîncau așa, înghețat! Iată că se apropia Crăciunul anului 1942. În seara de Crăciun, pe lîngă rația de hrană zilnică, s-au mai primit și cîte 200 g rom de căciulă și pentru români. Nemții defilau în grupuri prin Cerc, cîntînd cîntece patriotice... Noi, românii, cîntam colinde religioase, amestecate cu lacrimi de deznădejde. Dar, mai apar și ghinioanele. Bubuiturile frontului parcă mai încetaseră în seara sfîntă de Crăciun! A treia zi de Crăciun, fiind Sf.

Ştefan, ţinînd să-mi felicit comandantul (Ştefan), am înscenat o corespondenţă din partea Statului Major, adresată direct şi personal d-lui locot. Babeş Ştefan, f.f. urgent!

Pe cînd comandantul se spăla pe faţă cu apă de zăpadă, zicîndu-mi: „Ionele, vezi ce ordine aşa urgente mai avem!", deschid plicul de curier şi citesc: „Cele mai sincere felicitări de ziua-ţi sfîntă din 27 decembrie 1942!" Semnează trupa şi secretarul. Şi... îmbrăţişîndu-ne, ne-au apărut lacrimi fierbinţi pe obraji, aici, departe de ţară, pe albia bătrînului fluviu – Volga.

Între timp, ne venise în ajutor, să ne scape din încercuire, „divizia blindată" a generalului Meinschtein. Tancurile noastre luaseră contact cu tancurile din afară, deschizînd o mică breşă de salvare. Dar, inamicul, aflînd că divizia blindată a părăsit poziţia de la sud, a căutat să rupă frontul pentru a doua încercuire. Primind un nou ordin, blindatele s-au reîntors la vechea poziţie, noi rămînînd – pecetluiţi – în cercul de foc nestins! Mai tîrziu, Stalin, a trimis parlamentari la feldmareşalul von Paulus, pentru ca acesta să se predea fără condiţii, dar răspunsul a fost: „Am ordin de la Hitler să lupt pînă la ultima picătură de sînge!" După aceasta, au urmat nişte atacuri ale inamicului, cu toate armele; desigur „Katiuşa" era arma cea mai temută de noi, pe frontul Stalingradului. Stalingradul, azi Volgograd, ardea ca o mare de foc. Oraşul, aşezat pe malul drept al fluviului Volga, era tăiat prin nişte crestături adînci, formînd Stalingrad I, II şi III. Porţiunile I şi II erau ocupate deja de armatele noastre. În abruptul pîrîului din Stalingrad III, ruşii aveau instalate tunuri şi diferite arme automate, neputînd fi cucerit.

Or, aflîndu-se armatele noastre în oraş, ruşii bombardau încontinuu oraşul, făcîndu-l o ruină! Aici era comandamentul general al armatei germane, iar reşedinţa se afla în subteranele fostului Teatru Naţional, cu adăpostul feldmareşalului von Paulus. Pe cînd, reşedinţa lui Stalin se afla în orăşelul Kuibîşev, mai la nord pe Volga, de unde supraveghea şi comanda, dînd ordine trupelor din stepa Stalingradului şi de pe tot frontul de Răsărit! De sub dărîmături, mai ieşeau din loc în loc dîre de fum, dovedind că pe acolo se mai aflau supravieţuitori. Se vedeau foarte rar cîte o pisicuţă sau vreun cîine rătăcit, speriat şi jigărit de foame. Nici un arbore sau stîlp de relcu nu se mai găsea nevătămat de urgia gloanţelor sau de para focului... în oraş. Sînt încredinţat că Stalingradul a fost unul dintre cele mai distruse oraşe de pe frontul de luptă din Răsărit! Volga era îngheţată tun! Se spunea că o unitate de luptă, voind să treacă peste gheaţa de pe malul stîng, la nord de Stalingrad, s-ar fi înecat, tunurile germane rupînd gheaţa în acel moment. Stalingradul era deja un

furnicar de dezertori şi trupe fără arme. Se ştie că, de fapt, neamţul, dacă nu are hrană, nu luptă!

Eu, după înapoierea din ambulanţă, cu mîna legată de gît, prezentîndu-mă la unitate, nu am mai găsit pe dl. comandant Babeş Ştefan, fiind trimis într-o misiune de către comandamentul diviziei şi era dispărut... Atunci am fost însărcinat eu cu comanda companiei de poliţie din ordin german, prin comandamentul nostru. Timpul era geros. Totuşi trecea şi cercul de foc se tot strîngea în jurul nostru!

Cele 22 de divizii încercuite îşi pierdeau mereu din efectiv, precum şi din armament, iar moralul trupelor flămînzite şi greu de aprovizionat altfel, decît pe calea aerului, scădea continuu. De aceea, în Stalingrad s-au descoperit şi arestat, apoi s-au executat dezertori cu autorizaţii de control cu ştampile flase, români şi nemţi, care jefuiau biata populaţie, ce mai exista prin oraş şi la sate.

Între timp a plecat în ţară, cu un avion, un general român, cred că se numea Tătăranu, cu documentele meritelor şi avansărilor în grad ale trupelor armatei române; acest general nu s-a mai întors la noi, comunicîndu-ne doar prin radio avansările luptătorilor eroi şi meritele de pe frontul din Stalingrad. Era către sfîrşitul lunii ianuarie 1943, cînd, într-o zi, soseşte un ordin către toate trupele încercuite, dat de către cartierul general, ca toată armata să se retragă în Stalingrad. Şi trupele au început executarea ordinului spre „bătălia decisivă".

Inamicul a început lupta cu tot felul de armament, pe ambele flancuri şi din spate, iar deasupra bombardamentul şi mitralierea din avioane. Pe tot traseul pînă la Stalingrad, era un măcel de nedescris! Cred că pe cei 18 km lungime, ai fi putut să calci de pe un mort pe altul! Un pod de cadavre pînă la Stalingrad. Pe acest drum al Golgotei se vedeau şi bieţii caii ai cavaleriei, ce mai existau, cum, trăsniţi de focul inamic, se rostogoleau şi se zbăteau în lacuri de sînge, iar ostaşii, fără de arme, adunînd sînge coagulat, amestecat cu pămînt, cu gamelele, îl beau cu o poftă animalică! Foamea! Pe acest drum, alergam şi eu stingher, cu mîna stîngă legată încă de gît; mi-am lepădat şi ultimele lucruri personale, pentru a-mi uşura înaintarea, spre locul ordonat. Mi-am aruncat: pistoletul, aparatul foto, binoclul, stiloul Parker etc., rămînînd doar cu o pereche de cărţi de joc şi o muzicuţă de gură. Cu chin, cu vai, am ajuns în Stalingrad, într-o clădire mare, unde ştiam că se află comandamentul de mijloc german şi un spital de ostaşi răniţi. Ajuns aici, am urcat la etajul III, într-o cameră cu încă doi ostaşi de ai mei şi un ofiţer de infanterie necunoscut. De aici, puteam privi drumul pe care venisem. Jos, la parter, era spitalul cu sute de răniţi şi chiar morţi. Această clădire probabil că fusese un hotel, după

cum arătau camerele şi culoarele, acum fără uşi şi fără geamuri, distruse toate. Peste noapte, am agăţat nişte pături la geamuri şi la uşi, pentru a ne apăra de gerul iernii, adormind ca nişte buşteni, pînă dimineaţa, într-o linişte neobişnuită. De altfel, toate camerele erau arhipline de camarazi, veniţi aici fără arme. Dimineaţa, am observat, de sus, cum în curtea clădirii apăreau nişte maşini cu ofiţeri superiori germani, apoi nişte camioane cu saci de suharin (pîine de război rusească) şi alte camioane încărcate cu arme: puşti, pistoale, puşti mitraliere. După care a început să vină armată fără arme, de peste tot... Ostaşi care treceau rînd pe rînd, cîte unul pe la pîine, apoi pe la arme, dîndu-i-se fiecăruia cîte o căciulă de „suharin", apoi cîte o armă. Mai tîrziu însă, nici unul nu mai lua arma, numai pîinea. La un moment dat, au dispărut camioanele cu pîine şi cu arme. Iar soldaţii, mişunau ca viermii într-o rană, zăpăciţi şi flămînziţi, ba şi mîncaţi de păduchi, prin haosul Stalingradului.

După aceasta, văzîndu-se cum stă situaţia, s-a dat ordin să nu se mai dea hrană la trupă, decît la ofiţeri şi subofiţeri, care se angajează pentru luptele de stradă; aceştia vor primi 200 g. pîine pe zi şi cîte 5 ţigări.

În oraş se organizau luptele de stradă. Ostaşii care erau în cameră cu mine au găsit pe undeva, printre dărîmături, ceva piele de cal, intrată deja în putrefacţie, din care au gătit, la foc, un fel de piftie, din care au gustat şi nişte ofiţeri superiori români, cu mare poftă! Prin oraş era linişte, nu se mai auzeau bubuituri şi focuri de armă. În acest timp, băieţii mei au mai făcut rost de nişte conserve de untură, dar de unde pîine? Era o zi frumoasă, cu soare şi ger, strălucea stratul de zăpadă de 70–80 cm prin stepa Stalingradului, iar noi priveam de la etajul 3, în depărtări... Era cam pe la orele 14, domnea o deplină linişte peste tot, doar forfota oamenilor fără arme se mai auzea printre ruinele oraşului. La un moment dat apare un tanc la orizont, la intrarea în oraş, pe drumul „Golgotei". Mai apare un tanc şi încă unul. Care veneau, veneau... Se opreau din cînd în cînd şi din loc în loc. Apoi apare coloana de armată în marş. Era o coloană interminabilă – „Armata roşie". Noi stam neclintiţi locului, în camera de la etajul III, aşteptînd evenimentele... Se cam lăsase seara. Cele trei tancuri au înconjurat clădirea, apoi s-au oprit. Din cînd în cînd, piloţii îşi scoteau capetele din tancuri şi priveau în jur. Soseşte armata pedestră, care, la fel, înconjoară clădirea şi o parte intră în curte prin porţile mari de fier. Erau sute de ostaşi ruşi, înarmaţi pînă în dinţi.

Deodată se observă un fum gros, care ieşea de la bucătăria nemţilor şi a spitalului de la parter; apoi flăcări. Armata roşie a început curăţirea clădirii de armata germană. Concomitent şi în oraş izbucnise focul, fumul; fulgere şi trăsnete peste tot, semn că a început lupta decisivă!

Oare ce se va întîmpla cu clădirea unde eram şi eu? Cîte un sergent şi doi soldaţi ruşi înaintau pe culoarele clădirii, se postau la uşa camerei arhipline de nemţi fără arme, strigînd: „Ieşiţi afară!" Oamenii ieşeau pe rînd, iar pistoalele automate ale ruşilor îşi făceau datoria, ucigînd pînă la ultimul om din cameră! Pe culoare zăceau zeci de răniţi şi morţi, într-un lac de sînge! Ajungînd cu curăţirea către încăperea noastră, strigam de zor încontinuu: „Noi sîntem români!" – desigur în limba rusă. Cînd un sergent ne zice, sub ameninţarea pistolului: „Dacă sînteţi români, staţi în cameră, nu ieşiţi afară!" Dar flăcările se urcau tot mai sus, ajungînd la etajul II şi mistuind partea lemnoasă a scărilor de coborîre, balustrada. Curăţirea se cam terminase. Dar noi şi cei ce încă nu şi-au dat duhul eram sortiţi să fim arşi de vii. De jos venea miros de carne arsă! – „Hai să mergem jos!" – zic eu. Ne rupem epoleţii şi îi aruncăm, apoi băieţii îmi pun nişte cutii de conserve în raniţă, mi-o aşază în spate, ne luăm fiecare cîte o pătură în cap şi, prin foc şi pară, arzîndu-ne mîinile de balustradele de fier înfierbîntate, am ajuns pînă în curte şi, stînd în genunchi, strigam: „Noi sîntem români!".

Un ofiţer rus ne ordonă să ne aşezăm cu faţa la perete, cu mîinile la ceafă, zicîndu-ne ameninţător să stăm aşa pînă cînd vine comandantul. Aici, am văzut, am trăit, cele mai groaznice momente din viaţă! Spitalul ardea, flăcările atinseseră acoperişul clădirii, bolnavii ieşeau în coate şi în genunchi, cu focul în spinare, iar la ieşirea din foc, cei însărcinaţi cu curăţirea clădirii înfigeau fără milă baionetele în victime; sîngele curgea, ţîşnind din corpul neputincioşilor ca dintr-o vrană!

În acest timp, în oraş se desfăşurau luptele de stradă, ucigîndu-se om pe om, pe la colţuri, peste tot. Luptă ce a eşuat, terminîndu-se cu vitejia căpitanului român Creţu, care cu o grupă de ostaşi români a rezistat vitejeşte într-o clădire din Stalingrad, vărsîndu-şi sîngele românesc pe pămînt străin, înroşind apa rîului Volga şi îngrăşînd stepa Stalingradului cu corpurile eroilor români!

După această „victorie", strategul, feldmareşalul von Paulus, împreună cu toţi generalii şi şefii de stat major, căzuţi în captivitate, au fost transportaţi la Moscova, într-un lagăr special, iar armata, sutele de mii de ostaşi, de toate naţionalităţile de pe frontul de răsărit, au fost închişi în lagăre de muncă. Era prin februarie 1943!

Era în puterea nopţii. Pe stradă treceau coloane interminabile de prizonieri. Lanţul cu care se încuiau porţile mari de fier atîrnau în gol. Mîinile noastre obosiseră la ceafă. Inimile erau împietrite în piepturile de bravi ostaşi de altădată. Soarta ne era alături de moarte!

Dar, dintr-o neatenţie a pazei, împing în mod mecanic, cu un picior, poarta de fier şi ţîşnim pe stradă în coloana de prizonieri. Pe drum,

caporalul meu, Jivku, zice: „Eu cunosc la ieşirea din oraş nişte buncăre adînci. N-ar fi bine să fugim din coloană şi să ne ascundem acolo?" Şi, cum urma să trecem prin prăpastia unui pîrîu, am fugit toţi patru deodată din coloană, tăvălugindu-ne ca nişte butoaie pînă în adînc, iar împuşcăturile santinelelor coloanei, din fericire, nu ne-au atins.

Căutînd în întunericul nopţii, pe albul zăpezii, am găsit ceea ce căutam. Pătrunzînd în subteran cam 50 m, ne-am aşezat pe jos, aşa trudiţi cum eram. Dar, iată că se aud paşi, parcă înaintînd spre noi. Apoi, apare un tip, în civil, cu un pistol în mînă, întins spre noi, somîndu-ne să ne ridicăm şi să ridicăm şi mîinile, luminîndu-ne cu o lanternă. „Cine sînteţi voi şi ce căutaţi aici?" „Sîntem români, sîntem români!" răspundem cu toţi. Acesta ne percheziţionează; îmi ia conservele din raniţă, îmi taie cu o pilă inelul de pe deget, inel din aur masiv; tot pe acest deget mai aveam o verighetă, tot de aur, a unui ostaş ce murise pe cîmpul de luptă; mi-o încredinţase, poate că voi avea norocul să i-o dau soţiei lui acasă, în comuna Dudeştii-Vechi din judeţul Timiş. Mai ia şi de pe la ceilalţi cîte ceva, apoi ne zice: „Voi să ieşiţi de aici, că, dacă vă găseşte armata roşie, vă împuşcă!"

Cam în zorii zilei, ieşim de sub pămînt şi prin acelaşi pîrîu ne strecurăm pe nevăzute într-o altă coloană de prizonieri, unde mergem liniştiţi şi oarecum mulţumiţi că am scăpat cu viaţă din buncăr. Se face ziuă de-a binelea. Ajungem într-o pădurice de arbuşti, într-o poiană, unde se opreşte coloana. Veni un ofiţer superior rus, cu o maşină, care cuvîntă să nu încercăm să fugim, fiind prizonieri, căci mergem într-un lagăr, unde ni se va da hrană bună şi cazare călduroasă. Şi, că nimeni nu are voie să se atingă de noi. Apoi, ni se ordonă ca aceia care au bani la ei, fie ruble, mărci sau lei etc. să-i arunce pe zăpadă. Nu a durat mult şi acel loc de repaos era acoperit cu diferiţi bani, bancnote mari şi mici, după care au venit nişte colhoznici ruşi, civili, care, cu furci şi greble, au adunat şi i-au făcut căpiţă. Bani, ca în poveşti... dar adevărat. Un adunător de bani se apropie de mine, pe neobservate, şi-mi cere ceasul. Norocul lui: într-un carîmb al cizmei, legat într-o batistă, mai păstram ceasul de mînă „Doxa", antimagnetic, pe care îl arăt omului. Apoi, acesta îl bagă în gură şi-mi zice „haraşo!" (bun!). Dispare şi vine cu o pîine rotundă, cam de 1 kg. Îmi dă pîinea şi-i dau ceasul. Dar o santinelă observă afacerea.

Se apropie de mine, îmi ia pîinişoara, o rupe în două şi înfulecăm şi eu şi el, aşa, pe ascuns, căci de 3–4 zile nu văzusem pîine! Aşadar, mi-am dat ultimul tribut inamicului. Coloana s-a pus în mişcare, continuîndu-şi drumul prin zăpada argintie, mare pînă peste genunchi. Din cînd în cînd, cîte-o santinelă ne mai culca la pămînt şi ne jefuia, dacă avea noroc să mai găsească ceva pe la noi.

Un fost ostaş de al meu, caporalul Neferu, fiind rănit, cam rămînea în urma coloanei, iar eu căutam să-l mai ajut. Santinela mă ameninţă, îi trage lui Neferu un picior, încît cade jos, în zăpadă, pune ţeava puştii pe capul românaşului neputincios şi-i zboară creierii! Acesta rămîne pradă ciorilor... În continuare, o altă santinelă a coloanei îmi sare în spate, mă dărîmă şi-mi ia din raniţă o conservă ce-mi mai rămăsese şi muzicuţa de gură. În final, înainte de a ajunge în lagărul Beketovka, „lagărul morţii", o altă santinelă, îmi descheie cu forţa haina la gît şi-mi găseşte lănţişorul de aur cu o cruciuliţă, pe care era un Crist, tot din aur masiv, zicîndu-mi: „Ce mănîncă Hristosul tău, căci nici tu nu ai ce să mănînci?" Apoi, îmi rupe lănţişorul de la gît, scoate cruciuliţa de pe lanţ, o scuipă şi o aruncă în zăpadă, iar lănţişorul îl bagă în buzunar.

EPISODUL II

LAGĂRELE BEKETOVKA ŞI KRASNAIA ARMENSKAIA

Februarie 1943–martie 1944

Era prin luna februarie 1943, cu zăpadă pînă peste genunchi şi ger cumplit. Coloana de prizonieri înainta tot mai greu, spre nu ştiu unde; înfometaţi şi slăbiţi ca vai de noi, ba din cînd în cînd mai rămîneau prin zăpadă cîte unii, pradă ciorilor. Cei tare slăbiţi nu puteau ţine pasul cu coloana şi erau achitaţi de plumbii santinelelor.

Mai înspre seară, coloana se opreşte în faţa unor barăci dărăpănate, unde înainte de război cred că a fost un colhoz. Acesta era renumitul lagăr de concentrare pentru prizonierii de război Beketovka, mai tîrziu luîndu-şi denumirea de „Lagărul Morţii", situat cam la 50 km sud de Stalingrad, aproape de malul drept al fluviului Volga. La poartă ni se face o percheziţie corporală, pînă la piele, luîndu-ni-se toate obiectele: ceas, brichetă, ustensile de bărbierit, creioane, stilouri, inele, cuţite etc., la fel şi orice fel de bani. În interiorul lagărului, era o mare de oameni. Şi tot mai continuau să vină. Ne-au băgat prin barăcile goale, fără paturi, fără foc, doar cu podele pe jos. Ne înghesuiam cîte 40–50 de oameni într-o cameră şi continuau să sosească noi prizonieri. Era în plină noapte. Dormeam aşa, unul peste altul, cu echipamentul cu care am venit, dar unii mai aveau şi cîte o pătură. Eram amestecaţi cu toţii: nemţi, români, unguri, italieni, polonezi etc. Desigur, majoritatea erau nemţi. Dimineaţa s-a început înregistrarea; primeam cîte o pufoaică civilă rusească, după aceea ne-au dat cam 200 g pîine neagră, umedă, acrită deja. Puteai s-o storci în mînă. Ne-am mai astîmpărat foamea, apoi a intervenit setea. Dar în lagăr nu se găsea apă potabilă. Noroc cu zăpada, pe care o înghiţeam cu poftă.

La început erau în acest lagăr circa 30 000 de oameni, de toate naţionalităţile, dar, cu timpul, o parte au murit, iar, mai tîrziu, unii au mai fost transferaţi şi în alte lagăre. Peste cîteva zile de la sosire, nişte bucătării

improvizate au început să fiarbă supă, din tărîţe de grîu sau orz, aduse în vagoane, pe care le descărcam noi, cu lopeţile, fiind chiar mucegăite. Mai greu era cu apa, pe care o căram din Volga, cu sacaua, cu două cămile, dar numai pentru bucătărie. Porţia de supă era de 600 g pe zi (la prînz), ca în toate lagărele din Rusia. Oricum, timpul se scurgea, aşa, cu foamea, setea şi pe deasupra şi cu păduchii, care ne mîncau de vii. Baie făceam, dar numai cu apă rece, obligatoriu. Etuve pentru dezinfectare nu existau în acest lagăr. Venise primăvara, iar soarele binefăcător începea să ne lumineze şi să ne încălzească, încet, încet. Unii, care erau oarecum mai sănătoşi, mai ieşeau peste zi la soare, dar „moartea" cosea mereu iarba tinereţii foştilor bravi ostaşi de pe cîmpul de luptă.

Zilnic, zeci de morţi erau încărcaţi în camioane şi transportaţi pe cîmp, în gropile comune de pe raza localităţii Beketovka. Gropile comune erau făcute de către noi, cei mai tari; eram aduşi la cîmp, săpam nişte gropi mai mici şi mai multe, cu răngi, tîrnăcoape şi lopeţi, pe un teren îngheţat tun, pe o porţiune de circa 100×100 m; apoi băgam explozibil în gropi, făcînd explozie curentă, după care evacuam pămîntul pînă la o adîncime de 1–2 metri. Aici, se descărcau, zilnic, zecile de morţi dintre prizonierii din lagăr, trupuri care uneori încă mai respirau. Maşinile intrau în groapă, călcînd peste morţi, pînă se umplea groapa. Tragedia era că, de multe ori, dimineaţa, cînd se încărcau maşinile cu morţii din lagăr, unii mai mişcau încă, fiind leşinaţi de foame şi de sete şi cu temperatură mare din cauza dizenteriei şi a febrei tifoide ce bîntuiau prin lagăr, şi totuşi şi aceştia erau încărcaţi şi aruncaţi în gropi! Am văzut cu ochii mei, cum santinelele – soldaţi ruşi – zdrobeau degetele şi gurile morţilor din groapă cu răngi de fier şi scoteau inelele şi dinţii de aur de pe degete şi din gură, cu ferocitate, însuşindu-şi aurul însîngerat... Da, am văzut cadavre, care încă mai sîngerau în urma loviturilor cu răngile. Morţii nu erau acoperiţi cu pămînt, doar primăvara, cînd începeau să miroase hoiturile, intrînd în putrefacţie, se turna zeamă de var în gropi.

În vară, cînd ploile torenţiale de stepă cădeau peste gropile săpate în pantă, se rostogoleau la vale tot felul de oase umane... Am luat şi eu un oscior – o falangă digitală – cu scopul de a o păstra şi o aduce în ţară, simbolizînd „eroul necunoscut" din „Lagărul Morţii". Dar mi-a fost răpit într-un alt lagăr.

Aici, nu existau nici serviciu sanitar, nici medicamente, deşi erau destui doctori printre prizonieri. Aici am văzut oameni murind de foame şi de sete. Îmi aduc bine aminte, cum un maior român, întins pe podea, cerea pîine: „Daţi-mi ceva de mîncare!" şi cum, cu gura căscată şi braţele întinse spre cer, rotindu-şi ochii, şi-a dat duhul, dar nu înainte de a striga:

„Naşule, generale Antonescu, unde eşti?! Eu mor pe aicea..." Un subofiţer de infanterie, român, din cauza setei şi a febrei, a zdrobit în dinţi o bucată de alaun (piatră acră), a înghiţit-o şi, holbîndu-şi ochii, şi-a dat suflarea de pe urmă...

Tot în acest lagăr a murit un sublocotenet, Cătău Matei, din satul Macedonia din judeţul Timiş, pe care îl mai ajutam să iasă la soare, fiind foarte slăbit, precum şi un anume Furniki, soldat român din Ciacova, judeţul Timiş. Apoi cei doi fraţi, gradaţi, artilerişti din Arad, pe care îi vedeam întinşi la podea, înainte de moarte, cum se prindeau cu gura unul pe altul, ajutîndu-se să se întoarcă de pe o parte pe alta. La fel, îmi amintesc cum cei care eram mai tari îi însoţeam pe aceia ce aduceau pîinea de la aprovizionare în pături, căci altfel erau atacaţi de lumea flămîndă. Îi ajutam şi la căratul sacalei cu apă din Volga pentru bucătărie. Într-o zi, în cameră cu mine fiind 40 de oameni, ni s-a dat o pîine cam de 1 500 g, pe care am împărţit-o în 42 de părţi – bucăţele! Omul sta întins pe podea şi deschidea gura, i se dădea bucăţica şi o înghiţea; dacă nu căsca gura, era luat de cap şi de picioare şi aruncat afară, în zăpadă.

După ce se cam topise zăpada din curtea lagărului, pămîntul fiind încă îngheţat, zgîriam cu ceva gheaţa sub care se găsea apă amestecată cu urină şi fecale, deoarece WC-urile erau distruse, din scîndurile acestora făcîndu-se foc la bucătărie. Îngenuncheam, apoi ne aplecam şi sugeam cu gura apa gălbuie, infectă. Febra tifoidă şi dizenteria secerau zilnic vieţi omeneşti, fără milă; apoi, pe lîngă foame şi sete, păduchii...

Faţă de toate acestea, eu încă mă mai ţineam pe picioare, fiind ajutat de un caporal de al meu, Jivcu Dănilă, român sîrb din satul Pesac, judeţul Timiş, care vorbea sîrbeşte şi era apreciat de ruşi; el mai lucra pe la bucătărie, pus de conducerea lagărului, alimentîndu-mă şi pe mine cu ce putea. Acesta însă, îmbolnăvindu-se, a făcut o febră atît de puternică, încît începuse să aiureze! Într-o zi mi-a povestit că a fost acasă, în ţară, unde şi-a găsit soţia măritată cu altcineva şi că a spart toată mobila din casă cu toporul, apoi s-a înapoiat în lagăr, tot cu avionul cu care a plecat...

Eu, fiind de asemenea bolnav şi avînd febră, l-am crezut şi mă tînguiam: că de ce nu m-a luat şi pe mine cu avionul, căci eu nu m-aş mai fi întors în lagăr... După aceasta, el a dispărut şi ne-am revăzut abia peste vreo doi ani într-un lagăr de refacere, Uriupinsk.

Rămas fără nici un alt sprijin, mă zbăteam zi şi noapte în „lupta pentru existenţă", între viaţă şi moarte. Într-una din zile m-am rostogolit de pe scările unei barăci pînă jos, m-a ajutat să mă ridic un camarad neamţ, pe care l-am întrebat: „Eşti cu avionul?" Se ştie că, în timpul febrei tifoide, bolnavul stă cu bucăţelele de pîine la cap şi nu mănîncă, cerînd

doar apă, apă... Mai strîngeam scîndurele de prin lagăr pe care le duceam la bucătărie pentru foc şi mai primeam cîte-un catalog (gamelă rusească) de zeamă de tărîţe, amară. Dar, la ce-mi folosea? Că ieşea din mine numai apă cu sînge!

Într-una din zile, săpînd la nişte gropi pentru gardul lagărului, am dat peste un os mai mărişor, nu ştiu de ce o fi fost, de om sau animal, dar era foarte vechi; m-am bucurat, gîndindu-mă să-l frig şi să-l mănînc. Fac foc şi-l pun pe o bucată de tablă, pe jar. Nu a ieşit grăsime din os, s-a făcut un fel de cenuşă care mirosea a carne friptă. Am mîncat cenuşa şi miracol: mi-a încetat diareea cu sînge, scăpînd de la o moarte sigură.

Venise primăvara, pămîntul se dezgheţase şi pîrîiaşe de apă cu noroi făceau băltoace în curtea lagărului. Într-o zi, mergînd la baraca unde făceam baie cu apă rece şi trebuind să trecem peste un pîrîiaş, cu nămol, mi s-au înfundat picioarele şi am căzut cu tot corpul în mocirlă, cu faţa în jos; cei din coloană călcau peste mine ca pe o punte, neajutîndu-mă să mă pot ridica. Cînd a trecut toată coloana, m-am zbătut şi am ieşit din nămol, dar încălţămintea (velinki) rămăsese acolo, împotmolită pe veci. Poate unii dintre camarazi credeau că şi eu mi-am dat duhul în nămol...

Din acest lagăr nu mergeam la lucru; se lucra numai pentru lagăr, cei ce se mai simţeau în stare. De foame, s-au văzut cazuri cînd unii dintre prizonieri (se zicea că sînt italieni) scoteau ficatul din morţi, pe care-l frigeau şi-l mîncau... Doamne fereşte, dar era adevărat!

Fumatul era un mare neajuns pentru cei pasionaţi. Nu era nici tutun şi nici hîrtie. Şi, totuşi, se fuma: cu rumeguş, scos de prin pereţi, şi cu foiţă din hîrtie gudronată de pe acoperişul barăcilor.

Din cei 30 000 de prizonieri aduşi în acest lagăr blestemat, mai rămăseseră vreo 10 000, cifră ce scădea mereu... Era cam prin luna mai, cînd, într-o zi, a venit o comisie de ruşi, negustori pentru oameni de muncă, dintr-un alt lagăr. Se face un cerc cu praf de var în curtea lagărului, unde comisia aprecia dacă erai bun sau nu pentru lucru. Dezbrăcaţi la piele, fiecare treceam prin faţa cumpărătorilor, care ne prindeau cu mîna de buca dosului şi de pielea antebraţului, părţi care atîrnau ca nişte clătite; şoldurile ne erau negre precum pielea de bivol. Nu mai spun de coaste, pe care puteai să cînţi ca pe clapele pianului... – Haroş sau neharoş (bun sau nu), iar eu am fost selecţionat ca bun de muncă! A doua zi, într-un grup de circa 1 000 de camarazi de tot soiul, am fost transferat sub pază strictă, înarmată, pe jos, în lagărul de muncă Krasnîi – Armenskaia, cam la 30 km sud de Stalingrad. Aici era un lagăr mai organizat şi oarecum mai omenos. Erau barăci, dar şi cîteva clădiri de piatră. Aveam apă potabilă şi lumină electrică. Era socotit lagăr de muncă, cu 5 000 de oameni, organizaţi în

brigăzi de cîte 30–50 persoane, în frunte cu un brigadier, ales dintre prizonieri, de către conducerea lagărului. Seara şi dimineaţa se făcea apelul ca în cătănie, iar peste zi – la muncă, pe brigăzi, obligatoriu! Hrana era raţionalizată, oarecum după un meniu lunar: 600 g de pîine pe zi, 600 g supă la prînz, iar dimineaţa şi seara ceai fără zahăr şi cîte o codiţă sau cap de peşte sărat. Aici existau şi etuve pentru dezinfectare, dar totuşi păduchii mişunau pe noi în aşa hal, încît eram nevoiţi să ne scuturăm îmbrăcămintea afară, bătînd-o cu cîte un băţ, ca măcar cei mai mari să cadă. Dacă stăteam jos, pe iarbă, în lagăr, paraziţii ni se urcau pe mîini ca furnicile. Dar şi-au făcut apariţia prin barăcile de lemn şi „parfumatele" ploşniţe!

Majoritatea prizonierilor erau nemţi, cam 300–400 erau români, apoi unguri şi alte naţionalităţi. Programul de muncă era de 8 ore pe zi, neţinîndu-se cont de duminici, pînă la dispoziţia lui Stalin. La lucru, trebuia să faci 125 de procente, ca să primeşti cele 600 g de pîine pe zi. Brigadierii erau aleşi din oamenii cei mai simpli, mai rar găseai cîte un intelectual, atît la nemţi, cît şi la români. Trebuiau să fie oameni credincioşi ruşilor, ba şi vînzători de suflete... Ruşii, însă, nu ne prea băteau; ne băteau şi ne brutalizau fraţii noştri – brigadierii –, forţîndu-ne la muncă în folosul comunismului. Îmbrăcămintea era diferită: pufoaică, pantaloni de pufoaică, pe cap – şapcă à la Timoşenko, iar în picioare bocanci gumaţi sau velinki de pîslă. Pe braţul stîng al hainei purtam ecusonul V.P. (prizonier de război). Eu eram într-o brigadă care lucra la o fabrică de cherestea pe malul drept al Volgăi. Plecam dimineaţa şi ne întorceam seara în lagăr. La prînz ni se aducea hrana la locul de muncă. Lucram la un gater mare de tăiat scînduri, cu un cetăţean rus şi cu doi prizonieri. De remarcat că, şi cînd mergeam şi cînd ne întorceam de la muncă, treceam cu coloana pe lîngă o şcoală primară şi întotdeauna copiii se aflau în recreaţie prin curtea şcolii; aceştia aruncau în noi cu pietre, bucăţi de lemn, bulgări de pămînt, strigînd şi huiduindu-ne cu cuvintele: „Fascişti blestemaţi!" N-am observat niciodată vreun profesor care să oprească ofensiva copiilor împotriva noastră...

Îmi amintesc şi acum, că o dată, mergînd în lagăr cu brigada, am observat în praful drumului cîteva boabe de porumb, pe care le-am ridicat de jos, cu praf cu tot; santinela m-a lovit cu patul armei peste spate, să arunc boabele, dar eu le-am băgat în gură. Le-am ronţăit şi apoi le-am înghiţit, părîndu-mi-se cea mai dulce şi aromată ciocolată gustată vreodată! Foamea! Într-o altă zi, cînd am început lucrul după ora de odihnă de la amiază, lipseau de la lucru trei prizonieri, un fost plutonier şi doi sergenţi, dintr-o unitate de pionieri. Aceştia, tratînd cu un pescar, cetăţean rus, care

le-a adus o barcă şi haine civile, s-au îmbrăcat, lăsîndu-le pe ale lor pe malul Volgăi, lîngă gardul fabricii unde lucrau, şi au plecat cu barca pe Volga spre Astrahan, în josul fluviului. Zile şi nopţi întregi au fost căutaţi şi urmăriţi de către autorităţile lagărului, cu toate mijloacele posibile, ba şi cu aviaţia, dar nu au putut fi găsiţi! Bravo, pionieri români! În urma acestui eveniment însă, s-au înăsprit regimul şi viaţa în lagăr pe o lungă durată de timp.

Într-o dimineaţă, la lucru, Kolea era cam supărat, scoţînd fum dintr-o pipă mică nemţească, cu care fuma mahorcă. „De ce eşti trist, Kolea?" îl întreb eu. „Păi, cum să nu fiu trist, cînd eu speram ca voi să cîştigaţi războiul şi să ne dezrobiţi şi pe noi, dar văd că ai noştri merg bine. Îi bat pe nemţi!" O dată, o femeiuşcă cu un copil în braţe, lucrătoare în fabrică, plîngea în hohote... „De ce plîngi, Tatiana?" o întreb. „Dar cum să nu plîng, că aş vrea să-mi botez copilaşul, creştineşte." „Şi nu ai voie?" o întreb. „Ba da, dar, dacă-l botez, mă dau afară din fabrică!" Teroare comunistă!

Adesea, după ce noi luam masa la lucru, veneau la urmă cetăţeni ruşi, muncitori din fabrică, după resturi de mîncare, fiind şi ei înfometaţi. Ba, erau chiar invidioşi pe noi, că aveam 600 g pîine, iar populaţia rusă avea o raţie de 300 g pîine pe zi. Biata populaţie!

În lagăr era o baracă-magazie plină cu efecte militare nemţeşti: mantale, tunici, pantaloni etc. Populaţia civilă din localitate se îmbrăca, în general, cu haine confecţionate din hainele nemţeşti, în special femeile. Unii dintre prizonieri le dădeau populaţiei, în schimbul pîinii şi al mahorcii. Dar la un moment dat s-a interzis populaţiei acest negoţ, iar prizonierii nu mai aveau bucăţica de pîine în plus. Politrucii ruşi ţineau adesea şedinţe politico-comuniste, în special cu românii, despre democraţie şi mersul războiului, arătîndu-ne pe hartă poziţiile armatei roşii! Într-o zi, un căpitan român, doctor-militar, Cinski, a arătat pe hartă poziţia reală a trupelor sovietice, fapt pentru care a fost ţinut la carceră cîteva zile. Acest doctor, într-un alt lagăr, mai tîrziu, m-a tratat de malarie, boală de care am suferit cîţiva ani, cît eram în captivitate. Ba, şi după repatriere, un doctor din Timişoara mi-a depistat un punct mort pe splină, ca reminiscenţă a bolii.

Era în plină vară, cînd ni s-a comunicat că o să se primească ceva alimente din America pentru prizonierii de război. Şi, într-adevăr, nu a durat mult şi a sosit cîte ceva: conserve, praf de peşte, praf de ouă etc. Dar din acestea se înfrupta în primul rînd conducerea lagărului, iar din ce rămînea, ne mai bucuram şi noi, cei oropsiţi de soartă! Oricum, ne-am mai înzdrăvenit cu timpul, putînd face faţă muncii pentru normele ce ni se impuneau.

În acest lagăr am fost cercetat (anchetat) pentru prima oară de către organele de resort ruseşti, sovietice, referitor la activitatea militară de pe front. Nopţi de-a rîndul eram chemat la poliţia lagărului, iar ziua mergeam la lucru.

Eram maltratat şi ameninţat cu moartea, ca să recunosc unele fapte ce nu erau adevărate, căutîndu-se un motiv de reprimare a mea. Cu atît mai mult, cu cît anchetatorii erau bine informaţi că pe front am fost secretar al pretoratului diviziei. După cîteva nopţi de zbucium şi chinuri, atît trupeşti cît şi sufleteşti, a venit un maior rus, anchetator de la Moscova, parcă special spre a-mi pune capăt zilelor... Căci, vezi Doamne, eu aş fi fost agentul informator nr. 1 al diviziei 1 cavalerie din Arad. Era în toiul nopţii, între orele 24 şi 1, cînd am fost ridicat din baracă, luat din plin somn şi dus în faţa maiorului anchetator. Mă prezint milităreşte, în biroul poliţiei lagărului, iar santinela rămăsese afară. Înăuntru mai era şi translatorul, un evreu, Boris, din România, cu studii de drept, de origine din Cernăuţi. Anchetatorul scoase un pistol din sertar şi-l puse pe birou. Apoi îmi face identitatea, după care mi se puse pe masă o bucată de pîine albă, un pumn de zahăr tos şi mahorcă cu hîrtie pentru fumat, îmbiindu-mă să mă servesc. Eu am refuzat totul, aşa beat de foame cum eram. Mi se aduc coli de hîrtie şi cerneală, ordonîndu-mi-se să scriu tot ce ştiam de pe front, dar numai adevărul. Mă aşez şi scriu cîteva coli, pe care le semnez, după care, translatorul traduce în ruseşte cele scrise de mine. Anchetatorul scoate un dosar, în care mi se aduc acuzaţii de spionaj pe front: aş fi avut, chipurile, agenţi secreţi din populaţia rusă, aş fi comis şi alte fărădelegi împotriva populaţiei paşnice.

Anchetatorul: – De ce nu ai scris şi nu spui adevărul?

Eu: – Domnule maior, acesta este adevărul şi nu pot să spun altceva. Să mint?

Anchetatorul (punînd mîna pe pistol): – Dacă nu spui adevărul, te împuşc!

Atunci, eu, revoltat, îmi sfîrtec cămaşa cazonă rusească, dezgolindu-mi pieptul: – Domnule maior, „poftim!", căci, oricum, dacă voiţi, tot mă achitaţi! Am spus tot adevărul-adevărat!

Şi lacrimile îmi brăzdau faţa îndurerată de om nevinovat în faţa morţii...

Anchetatorul se ridică în picioare şi mă priveşte ţintă în ochi, apoi cheamă două santinele de afară, le ordonă încărcarea armelor şi, înfuriat, ordonă: luaţi-l! Santinelele mă împing afară din birou şi-mi arată direcţia peste cîmp, înspre o haltă CFR... Era o noapte liniştită de toamnă, cu un cer albastru senin, înstelat, pe cînd „un vierme uman" aştepta să-i

cadă steaua ce-l însoţea în dunga vieţii. Era anul 1944. Pe cîmp erau nişte arbuşti, tufe. Eu păşeam agale înaintea santinelelor la o distanţă de 10–15 m. Cînd se opreau santinelele, mă opream şi eu. O detunătură de puşcă! Mă opresc şi-mi fac semnul sfintei cruci, aşa, creştineşte, aşteptînd să simt sîngele cald ţîşnind din rana plumbului rece... Unul dintre soldaţi mă întreabă: „Încă n-ai murit?" „Nu!" – răspund eu. „Dar dacă te ducem înapoi, vei spune adevărul?" „Da, am să spun numai adevărul pînă la moarte!" Santinelele m-au condus din nou în faţa anchetatorului, care cu răutate îmi zice: „Erou" fascist! Apoi o santinelă mă conduce la baraca mea. Iată că adevărul şi credinţa în Dumnezeu m-au salvat şi de astă-dată să scap din ghearele morţii. Aşa, neputîndu-mi-se demonstra vinovăţia falsă, a cine ştie cărui trădător sau răuvoitor, am fost lăsat în pace pînă cînd am ajuns într-un alt lagăr, mai tîrziu, unde am fost din nou cercetat pentru Basarabia noastră.

Într-adevăr, au fost mulţi prizonieri din lagăr, şi români şi de alte naţionalităţi, care erau luaţi noaptea, care apoi dispăreau fără urmă... Şi iată aşa, cu chiu, cu vai, timpul trecea, munca se făcea şi foamea ne păştea zi de zi. Între timp se mai făceau transferări din acest lagăr în alte lagăre de muncă, de zeci şi sute de prizonieri.

În anul 1945, primăvara, mă aflam şi eu în lagărul nr. 361/1, în Stalingrad.

EPISODUL III

VIAȚA ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ DIN STALINGRAD

Anii 1945–1946–1947–1948

Într-adevăr, începînd cu lagărul nr. 361/1 din Stalingrad, azi Volgograd, fostul Ţarițîn, am avansat la muncitor necalificat, bun pentru orice lucru ce se impunea într-un lagăr de muncă, în captivitate. Aici era un fel de cătănie forţată. Deşteptarea, apelul, masa şi robota (lucrul) de aşa-zise 8 ore pe zi, dar trebuia să-ţi îndeplineşti norma. Seara, apelul şi stingerea, după care nu mai aveai voie să circuli în alte barăci. Accesul la WC-ul comun era liber ziua şi noaptea. Cazarea pe paturi de fier suprapuse, cu saltele umplute cu rumeguş, ca şi pernele; cînd se întăreau, parcă dormeai pe bolovani. În dormitoare erau cîte 100–200 oameni. Dacă noaptea, te trezeai din somn şi voiai să fumezi o ţigară (cînd o aveai), erai pălmuit de către şeful barăcii, care era fie român, neamţ sau ungur... Masa era de trei ori pe zi, după un meniu stabilit pe trei luni şi vizat de „Crucea Roşie" Internaţională: 600 g de pîine, 600 g supă etc. pe zi, pentru un om. Dar realitatea era alta: hrana consta din pîine neagră, adesea umedă şi acrită sau mucegăită; supa din tărîţe, arpacaş, varză acră, castraveţi acri; uneori, se mai întîmpla să se aducă, de pe la colhozuri, frunze de sfeclă furajeră, care ni se fierbeau aşa, cu totul, netocate. Dar noi ne bucuram şi de acestea. Felul doi se numea „caşa" (o mîncare scăzută) din orice fel de alimente: arpacaş, mei, linte, cartofi, griş etc. Din cartofi şi griş, însă, se întîmpla foarte rar să se dea, mai mult prin spitale. Dimineaţa şi seara, prin toate lagărele, mîncarea era cam aceeaşi: ceai rusesc fără zahăr, cu o codiţă sau un cap de peşte sărat.

Deci, lactatele, brînzeturile, legumele, fructele, carnea, ouăle precum şi mămăliguţa, zarzavaturile de orice fel, cît şi dulciurile lipseau cu desăvîrşire din alimentaţia noastră, în toate lagărele de muncă (din captivitate) din U.R.S.S.